

מ"מ הנשיא (חש"ן)

מ"מ הנשיא (חש"ן): נוכח פסקי-הדין המפורטים והברורים אשר נקראו עד עכשיו, ואשר גוללו לכל רחבה את פרשת השואה שהתחוללה על יהדות הונגריה בימי הכיבוש הנאצי ומיצו את כל עמקה הטראגי, אדמה למי שמכניס תבן לעפריים אם אבוא להוסיף דבר. אף-על-פי-כן, מפני הענין הציבורי הרב שנגול בדיונים אלה, ומפני כבוד הטוענים, שלא חסכו צמל מעצמם, כאן ובבית-המשפט שלמטה, ועשו מלאכתם בדחילו ורחימו, אני רואה מחובתי לציין כמה משברירי הרעיונות אשר רשמתי לפני אגב הילוכי.

2. בפתח דברי עלי לציין, כי משפט זה נוח היה לו שלא היה מובא משהובא, וכמה טעמים בדבר: ראשית כל, מטרתו העיקרית — ואולי היחידה — של המשיב במעשים שעשה ובדברים שפירסם היתה להעמיד בסימן שאלה את רמתו המוסרית של קסטנר, ולהוכיח קבל עם ועדה כי הוא פסול מכל הבחינות לעסקנות ציבורית. הוא הטיח אמנם כלפיו עבירות פליליות ממש, עבירות אשר העונש הקבוע עליהן בחוק הוא חמור ביותר, אך כוונתו לא היתה שקסטנר יובא עליהן לדין, והוא לא דרש העמדתו לדין והרשעתו בביצוע מעשי עבירה פליליים. הוא תבע את עלבונם של מאות האלפים אשר נהרגו בהונגריה בימי השואה, וביקש להזהיר את הקיבוץ היהודי יוצא-הונגריה בארץ מפני עסקן ציבורי אשר, לדעתו, חלה עליו חלק מן האחריות לשפיכות הדמים. מטעם זה דרש הוא עצמו בעלון שלו, ודרש באיכותו במהלך הדיונים בבית-המשפט שלמטה, למסור את ההכרעה בשאלות אלה לוועדה ציבורית נאוטראלית. אני מיצר על דחיית-ההצעה, לפי שהשאלה מזדקרת ועולה — ובימים הרבים והמייגעים שבהם שמענו את הערעור לא פסקה שאלה זו מלגקר במוחנו: למה זה יצא הקצף מלפני השליט על המשיב דוקא, ומדוע נתבע לדין רק הוא ולא פלוני ולא אלמוני, אשר אף הם דיברו בגנותו של פלוני והוציאו דיבה רעה על אלמוני? יש לזכור, כי אחד ממעשי המזימה של הצורר הנאצי היה להיעזר במלאכתו השטנית במידה רבה בעבודה עברית. המפקחים והמשגיחים הנמוכים במחנות הריכוז והעבודה היו יהודים. כל שיטת הארגון של הגטו ושל הייזבן-ראט, מינוי ראשו, חבריו, פקידיו ומזכיריו, היתה בנויה על עזרה זו ועל פלוג פנימי זה, בחינת „איש בשר רעהו יאכלו". אפילו במחנות ההשמדה ובתאי הגזים נהגו להסתייע במלאכתם של יהודים. אנשי-חסות אלה נהגו לעתים קרובות מזכויות-יתר, ממנות מזון גדולות יותר, ממלבוש נקי, ממעון מרווח. אין זה אלא טבעי שאנשי-השורה, וביחוד אלה מהם ששכלו קרובים ומיודעים, הביטו על הללו בקנאה, בשנאה, ברגשי בוז, וחיכו ליום בו יוכלו לגלות בפומבי את רחשי לבם. ובבוא היום נקרע סגור לבם והם החלו מטיחים כלפי אותם יהודי-החסות האשמות כבדות של שיתוף פעולה, של הושטת עזרה לאויב, של התנהגות שבהנופה ושבהתחסדות, במקום שהשלטונות בארץ ראו יסוד לדברי ההאשמה, תבעו את החשודים לדין, וכמה מאלה אמנם נשפטו ונידונו, אך במקום שנתבדו דברי הדיבה, כלום תבעו השלטונות את עלבונם של המושמצים מידי משמיציהם? נוסף על כך הרי לא מצינו, כי ינהגו השלטונות בדרך כלל, ואף במקרים רגילים, לתבוע את עלבונם של היחיד ממוציאי דיבה, ומה הרי-האף הזה על המשיב דוקא? ואם תאמר: קסטנר שונה מן האחרים, לפי שמנהיג היה, אשיב: הרבה מנהיגים היו, ואף הם הושמצו וכבודם הושם לעפר, ואף-על-פי-כן לא עמדו השלטונות לימינם ולא תבעו את עלבונם במשפט דיבה. מוזר הדבר, שבשעה שאומות העולם דנות את המרצחים עצמם, ואף

ח"מ הנשיא (חשי"א)

מוציאים אותם להורג על מעשי הרצח האכזריים שביצעו, אנו אחי הקרבנות, שאין ידנו משגת להעמיד לדין את המרצחים, נטפלים לדוברי-דברים ולמפיצי-שמועות על עלילת-תיהם.

שנית, על סמך החומר הרב והמגוון שנערם במהלך הדיון במשפט, אפשר בנקל לתאר את קסטנר כשחור משחור ולתת אות-קין במצחו, אך ייתכן גם להעלותו צחור מצחור ולראותו "צדיק-הדור". אדם שחרף נפשו למות כדי להציל אחרים. דבר זה שכיה, כמובן, בכל משפט רב-ממדים, וביחוד במשפט כעין זה שלפנינו. חלק הארי של הראיות שהוגשו כאן היה מורכב מעדויותיהם בעל-פה ומדבריהם בכתב של ניצולי גיא-ההריגה, אלה חוו מבשרם את אימי השואה, וכמה מהם אף שכלו רבים מבני משפחותיהם ומידידיהם הקרובים. טבעי, אפוא, הדבר שדבריהם של הללו יהיו צבועים בגוון של התרשמויותיהם האישיות ממעשי קשיחות-לבו של פלוני העסקן ומפעולותיו רבות-החסד של אלמוני המנהיג (ראה, למשל, עדותו של מיכאל הייזלר, II 2). ואף כי במסיבות אלה יש לגשת במשנה-זהירות לבדיקת מהימנותם של הדברים, חזקה על בית-משפט צדק, ועל שופט מנוסה כנשיא אשר ישב לדין כאן, כי יידע לצרוף בכור-האמת את הראיות כולן. אך מעיון שטחי בטיב ההוכחות אשר הוגשו מתברר, כי גם בית-המשפט שלמטה וגם באי-כוח בעלי-הדין נהגו הירות-יתר בדיני הראיות. נתקבלו כראיות הוכחות מכל הבא ליד, בהן הוכחות כשרות לחלוטין, ובהן הוכחות כשרות למחצה, לשליש ולרביע, ואף פסולות לחלוטין. יש לפנינו עדויות ממקור ראשון, דבריהם של עדי ראיה ממש ועדויות מכלי שני ושלישי. הוגש בכל הצורות, בכתב יד, בדפוס, בהקטוגראף, במכונת כתיבה, ערב-רב של מסמכים ותעודות וספרים וקונטרסים וקטעי עתונים וגורי שבעונים וירחונים ומאספים ודוחות וזכרונות ומאמרי ביקורת וניקרולוגים וכתבי הערכה וגאומים ומכתבים ודברי ספרות והגות-לב ועניני שירה ופיוט, שאין לך גירסה, ותהא רחוקה מן המציאות, ואפילו היא נטולת כל בסיס של ממש, שלא תמצא לה סמוכין בחומר ה"ראיות". חומר מגוון ומעורב כזה, שהלק גדול ממנו הוא פרי הזיה ודמיון ומשא-נפש, הגשתו תיתכן, ואולי תהא גם רצויה מבחינה מסוימת, בוועדה ציבורית, לפני עסקני העדה. אך מקומו לא יכירנו במשפט המתנהל על-פי דיני הראיות המקובלים, והוא עשוי אף להיות בעוכריו של בעל-דין, אצביע על מקרה אחד מני רבים: הנשיא המלומד בא לידי מסקנה, כי קסטנר לא זו בלבד ששיתף פעולה עם האויב הנאצי אלא גם הפריע "באופן פעיל" למאמצי ההצלה של אחרים, "וניסה להכשילם" (פסק-דין, סעיף 79). פעולה אחרונה זו, אם אמנם נכונה היא, די בה כדי להעמיד את קסטנר לעמוד הקלון ולשוות לו פני רשע מרושע בעיני כל אדם ישר. אולם מהי ההוכחה לכך? קראוס — "מתחרה" של קסטנר ויריבו הפוליטי המושבע — מספר בעדותו ("ד-63"), כי הקונסול השווייצרי, לוק, סיפר לו (לקראוס) שקסטנר וקומולי באו אליו (אל הקונסול) בעצם ימי הפורענות, כשידיו של קראוס היו מלאות במאמצי הצלה, וסיפרו לו (לקונסול), שהוא (קראוס) פוטר מהסוכנות, ושד"ר קסטנר הוא מיופה-כוח מטעם הסוכנות, ושרצוי שהצירות השווייצרית תעמיד "בראש מחלקת ההגירה (שלה) את מר קומולי, ואת יופרט ימנו כסגן, מכיון שלשני האנשים האלה יש אמון ההמון היהודי יותר מאשר לי" (כלומר לקראוס). ועוד הוסיף הקונסול וסיפר לו (לקראוס) כי הוא הקונסול,

מ"מ הנשיא (חשיין)

„הודה להם (לקסטנר ולקומולי) בעד האינפורמציה . . . . ואמר להם: לא חשוב בשבילי אם קראוס הוא בא-כוח הסוכנות היהודית או לא. קראוס יסד את המפעל הזה (מתן תעודות חסות ליהודי בודפשט והכנת עלייתם של בעלי רשיונות לא"י) והצירות השווייצית שבעת רצון מפעולתו. אם בדעתם (של קסטנר וקומולי) להשתתף בפעולה זו, הוא חושב שקראוס ישמח לכך. (אז) קם משולחנו ורמז להם לעזוב את החדר.“

א

ועל סמך עדות מפוקפקת זו, שמקורה בשמועה, הוסקה המסקנה, כי קסטנר חיבל במאמצי ההצלה של אחרים.

ב

שלישית, ערכי-מוסר ומעשי-פלילה שימשו כאן — ומטבע הדברים היה שימשו — בערבוביה. רבות מפעולותיו של קסטנר, העשויות לשמש סימני היכר, כי הוא לא היה מנהיג ראוי לשמו או, לכל היותר, כי רמתו המוסרית לא היתה גבוהה למדי, שימשו — כפי שיוסבר להלן ביתר פירוט — חומר ראשון במעלה להכתמתו בביצוע מעשים פליליים. הרשעה מעין זו בוועדה ציבורית תיתכן גם תיתכן, לפי שוועדה כזאת רואה, ותפקידה הוא למעשה לראות, את הדברים מתוך אספקלריה ציבורית-מוסרית. מה שאין כן בית-משפט. בית-משפט חייב לראות את פני הדברים מנקודת ראות החוק בלבד. ואם אומר אדם על פלוני המנהיג שרצה אנשים הנתונים לפיקודו, לא יזכנו בית-המשפט על סמך הנימוק של „אמת דיבר“ אם יוכיח רק כי פלוני הוא נטול-כשרון מנהיגות, אף אם העדר סגולה זו אמנם גרם למותם של אנשים.

ג

ד

רביעית — וזה אינו הפחות בטעמים — השאלות השנויות במחלוקת בין הצדדים השתרעו למעשה על שטח מצומצם ביותר: המשיב מעבר מזה האשים את קסטנר בעשיית מעשים מסויימים, והמערער מעבר מזה האשים את המשיב בהוצאת דיבה רעה על קסטנר. השאלות היו, איפוא, פשוטות בתכלית הפשוטות: האמת דיבר המשיב? היתה יסוד איתן להאשמתו? הנאמרו הדברים בתום-לב? עם כל רגשי הכבוד וההערכה לבאי-כוח שני הצדדים נראה לי, כי לשם כך לא היה כל צורך להמציא לבית-המשפט חומר ולבנים להיסטוריוגרפיה של היהודים בהונגריה ובארצות הסמוכות לה, החל במלחמת העולם השנייה, ולפני כן, וכלה בימינו אלה ממש, ואף דברי נבואה ותכניות-שיקום לעתיד. דבר כזה ייתכן, ואף רצוי מבחינה יהודית, בוועדה ציבורית כללית, שהיתה מוקמת כדי להנציח עדויות על מאורעות הימים ההם, ושהדו"ח שלה היה עשוי לשמש פרק נכבד בדברי ימי ישראל בתקופת הפורענות באירופה, שתוכנו רצוף לקח עם „מוסר-השכל“, אך תפקידם של יריבים בבית-המשפט אינו לכתוב היסטוריה, והשופט היושב בדין חייב להכריע בסכסוך שבין הצדדים ולא לפסוק בשאלות כלל-היסטוריות וכלל-עולמיות השנויות במחלוקת. הרושם שלי היה, שהצדדים — ובשני הצדדים הכתוב מדבר — ראו בזירת בית-המשפט בקעה רחבה להתגדר בה, ובהסיחם דעת מן השאלות הקונקרטיות שעמדו לפניהם, ביקשו להציג לפני העולם כולו שאלות מדיניות וחברתיות כבדות ונכבדות ביותר, השנויות במחלוקת בציבוריות היהודית מזה שנים. אין פלא בדבר, שמרוב עצים אין רואים את היער, ושאדם עלול לתעות בסבכי החומר המוטל לפניו.

ה

ו

ז

ח"מ הנשיא (חשי"ן)

3. ועוד הערה אחת בטרם אבוא לדון בנוף המעשה:

הנשיא המלומד של בית-המשפט המחוזי חילק את דברי הדיבה המיוחסים למשיב לארבעה ראשים אלה, היינו:

(א) שיתוף פעולה עם הנאצים;

(ב) "רצח בעקיפין" או "הכשרת הקרקע לרצח" של יהודי הונגריה;

(ג) שותפות גול עם פושע מלחמה נאצי;

(ד) הצלת אותו פושע מלחמה מעונש אחרי המלחמה.

המשיב הורשע בראש-האישום (ג), ועל כך אין הוא מערער. לעומת זה זוכה מכל שאר ראשי-האישום, והיועץ המשפטי מערער על זיכוי זה. ייאמר מיד, כי אף שהודעת הערעור ונימוקי הערעור בכתב מכוונים במידה שווה כלפי הזיכוי מכל שלושת ראשי האישום (א), (ב) ו-(ד) נתרשמתי מדברי היועץ המשפטי — או, ביתר דיוק, משתיקתו — כי בעמקי לבו אין הוא חולק על הזיכוי מראש האישום (ד). כלומר אף הוא סבור, כי המשיב הוכיח "צידוק" בפרסום הדברים שפירסם על קסטנר בשל מאמציו להציל מעונש פושע מלחמה נאצי. לפיכך יסובו הערותי בעיקר על שני ראשי האישום (א) ו-(ב) בלבד.

4. לדעתי פיצל הנשיא המלומד את דבריו העיקריים של המשיב פיצול מלאכותי ביותר וראה בהם שני ראשי אישום שאינם אלא אחד בלבד. מבחינה משפטית, ואף מבחינת ההגיון הצרוף, אין "שיתוף פעולה" בחלל ריק. אדם משתף פעולה כשהוא מסייע בידי חברו לתכנן או לבצע פעולה מסויימת, או שורת פעולות מסויימות, או להשיג מטרה מכוונת ומסויימת. לפיכך אין החוק הפלילי, למשל, מכיר בסיוע סתם כבמעשה עבירה. מהותה של עבירת הסיוע היא מתן סיוע לאחר לעבור עבירה מוגדרת ומסויימת. ואם סייע אדם בידי חברו לבצע עבירה אחת, וזה עבר עבירה אחרת, שונה הימנה, ולא אגב חתרו להשיג את המטרה היוזמה, לא יורשע אותו אדם כשותף לעבירה או כמסייע בידי עובר-עבירה. שאם לא תאמר כן, מי ימנה מספר לאלה ששיתפו פעולה עם האויב. כל מי שמכר מזון ומלבוש לחייל גרמני וכל מי שהורה לו את הדרך ושירת אותו במוסף, בסדנא, בהרושת, ונתן לו קורת-גג או חבש את פצעיו והשקוהו סמי מרפא — כל אלה שיתפו פעולה עם הצורך הנאצי. ואף היהודים המסכנים שהוטל עליהם לעבוד עבודת פרך במכרות, בחפירות, בסלילת כבישים, ואפילו הקרבנות עצמם, חללי השואה, אנשים נשים וטף, שכרו קברים לעצמם מול פי הרובה, ושנאנסו להיכנס לתאי הגזים ולמשרפות האש — אף אלה שיתפו פעולה, לפי שבמעשיהם עזרו לנאצים וסייעו בידיהם לבצע את מזימותיהם. ואין להאריך דברים כדי להוכיח שמנקודת ראות זו התכונן יואל ברנד במחשבה מתוכננת ומכוונת לשתף פעולה עם הנאצים, ואילו עלה בידו להוציא את

מ"מ הנשיא (חשין)

מחשבתו מן הכוח אל הפועל, ולהשיג למען הגרמנים כך וכך משאיות, וכך וכך סינות מצרכי מזון, היה מושיט להם עזרה של ממש ומסייע בידיהם להמשיך בתעלוליהם נגד היהודים ואולי גם להאריך את המלחמה. אף-על-פי-כן לא היה איש מעו ליידות בו אבן, אילו הצליח בשיתוף-פעולה זה להציל כך וכך אלפי יהודים, לפי שמחשבתו היתה מכוונת לטוב ולא לרע, להצלה ולא להשמדה.

א

קיצורו של דבר: הביטוי "שיתוף פעולה" כמונה טכני המורה על עבירה פלילית ועל פגם מוסרי-ציבורי יחד בימינו לפעולות של סיוע בידי האויב לקדם את מטרותיו שלו — כלומר מטרות מוגדרות ומסוימות — בכוונה, בידועין, במחשבה תחילה ובלא אונס וכפייה, לא הערת-סרק נפלטה מפי מר בדר, חבר ועדת ההצלה מטעם הסוכנות היהודית בקושטא, בספרו על עמדת הוועדה לגבי הצעתו של אייכמן ובאמרו, כי —

ב

"לקחנו על עצמנו את האודיום של קולבורנטים (היינו, משתפי-פעולה), כדי שלא להחמיץ כל אפשרות של הצלת יהודים" (פרוטוקול 550).

ג

רוצה לומר: יש שיתוף פעולה הראוי לשבח, ומכל מקום אין לגנותו ואין לראותו כפגם מוסרי, אם אינו מלווה כוונת זדון ומחשבת רשע, ואף המשיב כך, אף הוא ראה את הדברים באור זה. הוא לא טפל על קסטנר אשמה של שיתוף-פעולה סתם, ולא התריס כנגדו, למשל, שהושיט עזרה לנאצים להתגבר על אויביהם או לצייד את גייסותיהם בכלי משחית יעילים או לכבוש ארצות או להאריך את המלחמה. הוא התכוון לומר, ואמר בפה מלא, כי קסטנר שיתף פעולה עם הנאצים בביצוע מעשי רצח. הלא אלה דבריו בעלוננו:

ד

"..... על יסוד תחבולותיו הפליליות (של קסטנר) ובגלל שיתוף פעולתו עם הנאצים ..... אני רואה אותו כרוצח בעקיפין של אחי היקרים
"....."

ה

ולמטה מן הענין:

"..... עכשיו הוא (קסטנר) מנסה להוציא קפיטל מזה שהוא הכשיר את הקרקע לרצח המוני של מאות אלפי יהודים הונגריים, בטרנספורט המקרי' לחו"ל דרך ברגן-בלזן."

ו

ובכן, עיקר האשמה אינו שיתוף-פעולה סתם, בלתי נראה ובלתי נתפש, ללא כל קשר הגיוני או מוחשי למעשה קונקרטי מסויים, אלא הדוק וצמוד, אם כי בעקיפין, לרצח של אחים יקרים, להכשרת הקרקע להשמדת המונים, דבר זה, ולא פחות מזה, היה המשיב חייב להוכיח, כשלון בכך פירושו כשלון להוכיח את העיקר, את הגנת הצידיק. אך הנשיא המלומד, בכל הכבוד, לא כך ראה את פני הדברים, על-ידי שהפריד תחילה בין הדברים, והחשיב את שיתוף הפעולה מצד קסטנר כעבירה נבדלת ועומדת בפני עצמה, היה אגוס

ז

מ"מ הנשיא (חשי"א)

לאחר מכן לחפש את הפעולה שבביצועה השתתף קסטנר. שהרי באין פעולה לא ייתכן «שיתוף-פעולה». והוא מצא פעולה זו ברציחתם של יהודים. מכאן, שקסטנר אשם גם בהכשרה למעשי רצח. זו היתה, לדעתי, תוצאתו הישירה של פיצול דברי המשיב וחלוקתם — ללא צידוק — לשני ראשי אישום נבדלים. אלמלא פיצול זה, ואילו ראה הנשיא המלומד את כל הדברים כחטיבה אחת, היה חייב לבקש בחומר הראיית סמוכין לאשמה הספציפית של שיתוף-פעולה לרצוח ולהשמיד, ובמסיבות אלה מפקפק אני אם היה רואה בית אחיזה להרשיע. מכל מקום הוא לא היה מרשיע בשני פרטי עבירה נבדלים, ומסקנתו של חברי המלומד השופט זילברג, שחלק על הממצא בדבר הסיוע לרצח, תוכיח.

5: זעתה לגוף הענין :

פסקו של הנשיא המלומד בנוי על חמש מסקנות יסוד הנובעות זו מזו והקשורות זו בזו קשר הגיוני אמיץ. התפוררותה של אחת המסקנות עלולה בהכרח להביא לידי התמוטטותו המוחלטת של כל בנין הפסק. מסקנות אלה הן :

(א) גרמניה הנאצית תכננה תכנית טגנית לעקור משורש את כל יהדות אירופה ;
(ב) כדי לבצע תכנית זו בנקל, וללא הפרעה מרובה, דרוש היה להרגיע תחילה את הקרבנות ולהסחית את דעתם מן הגורל הצפוי להם. למען לא יתקוממו ולמען ילכו לטבח בלא-התנגדות אקטיבית ;

(ג) את מלאכת ההרגעה והסחת הדעת יכלו לבצע על הצד הטוב ביותר משתפיי פעולה מבין הקרבנות עצמם, ובשכר מלאכה זו היו הנאצים מוכנים לשלם מחיר מועט, ואפילו יהא מחיר זה שחרורם להיים של קצת מן הקרבנות ;

(ד) קסטנר ידע על תכניותיהם אלה של הנאצים, ובהסכם שערך עם קרומיי ביום 2.5.44 קיבל על עצמו לשותף פעולה עמהם בביצוע מזימתם להשמיד את יהדות הונגריה, תמורת הבטחתם להשאיר בחיים כמה מאות יהודים «מיוחסים» ;

(ה) נאמן להתחייבותו זו כלפי הנאצים, העלים קסטנר במתכוון את האמת המרה מן הקרבנות, ועל-ידי כך הכשיר את הדרך להשמדתם.

הנשיא המלומד רואה את ההסכם כראות התקשרות משפטית, המבוססת, כביכול, על תמורה כנגד תמורה, והכובלת את ידי המתקשרים, לפחות את החלש בהם, לעמוד בהתחייבותם. הוא אינו מתעלם, חלילה, מן ההכרה, שכל עיקרו של ההסכם לא היה אלא סחיטה מאת קרבן עקוד, שלא נותרה לפניו כל ברירה אם ברצונו להציל אודים עשנים מן האש הבווערת ; אף-על-פי-כן הוא מדבר על שני צדדים של המטבע ומסיק, כי התקשרות זו בתכנית הצלה משותפת עם שליחיו של ראש המשמידים פרצה פירצה עמוקה במערכת ההגנה של יהודי הונגריה. וסייעה סיוע ממשי להשמדתם (פסק-הדין, סעיף 39, 63, 66, 67). נאמן להשקפתו זו הולך הנשיא המלומד ומונה אחד אחד את מעשיו המרובים של קסטנר בתקופת המשבר, ומשתדל להוכיח מהם עד כמה כרוך היה הלה אחרי אדוניו הנאצים, ובאיזו מידת נאמנות מלא את ההתחייבות שנטל על עצמו. כברית התיכון עובר הרעיון בכל פסק-הדין, כי מתוך שמכר קסטנר את נפשו לשטן, אנוס היה על-פי התחייבותו למלא את השליחות שהטיל עליו שטן זה ולא היה בכוחו אף רגע קט להשתחרר

מ"מ הנשיא (חש"ד)

ממנה, ושליחות זו מה טיבה? שתיקה. קסטנר קיבל על עצמו לשתוק ולא לגלות את האמת. פשפשתי בכל דפי הפרוטוקול של העדויות ובמסמכים העיקריים שהוגשו, ולא מצאתי אף באחד מאלה רמז כלשהו כי קסטנר גזר שתיקה על עצמו. אם מפני שביקש להקל עליידי כך את מלאכת הנאצים, ואם מפני שזה חלק מהתחייבותו כלפיהם, אם שתק, ייתכן ששתק מפני שלא ראה כל תועלת בהקמת רעש. ייתכן שסבר, כי השתיקה תסייע להביא הצלה ממקום אחר. ייתכן שהיה זה פרי הדכאון והיאוש. בגורמים אלה ובחשיבותם הרבה לגבי פעילותו הציבורית של קסטנר בימים ההם עוד אדון להלן. בהמך שך הדברים. כאן אני שואל רק: מה הן ההוכחות המורות על כך, שהוא התחייב לשתוק, או שהצד השני להסכם הטיל עליו, או דרש ממנו, לשתוק? איה האיש שבא והעיד, כי קסטנר ביקש ממנו, או השפיע עליו, לעלות לרכבות הגירוש או להיכנס לתאי ההשמדה בלא מחאה ובלא התקוממות? וכלום סיפר מישהו, כי קסטנר ביקש לשבת בחיבוק ידים ולסמוך עליו? וכיון שהוכחות כאלה וכיוצא באלה אינן כלל בנמצא, הרי אין לראות את שתיקתו של קסטנר כצעד מכוון מצדו להרדים את הקרבנות לבל יתמרדו ולבל יבקשו לעצמם דרכי הצלה אחרות, ואין להמשילו כלל לזקיף, שסייע בידי האויב להשמיד את מחנהו. במשל זה על הזקיף הבוגד, שנשא הנשיא המלומד על קסטנר (פסק-הדין, סעיף 64).

„האויב מבטיח לשומר לחוס על חייהם של מספר מצומצם של חבריו שמותר לו לבחור בהם, בתנאי שלא יזעיק את יתר חבריו ולא יעשה כל ניסיון להצילם“ (ההדגשה שלי).

ובכן, תנאי הותנה שם, באותו משל, וכלום דומה המשל לנמשל מבחינה זו? המסך קנה, כי תנאי כתנאי האמור היה כלול גם בהסכם של קסטנר עם קרומי אינה, לדעתה, אלא ניחוש בעלמא והשערה שאין לה רגליים. יתר-על-כן: גם המסקנה, כי בעשיית ההסכם עם קרומי ויתר קסטנר על יתר דרכי ההצלה, אין לה על מה שתסמוך, כפי שיוסבר להלן.

נשאלת, איפוא, השאלה: אם כן הדבר, מה תועלת הפיק הצורך הנאצי מן ההסכם, ומה טעם ראה בכלל לבוא בדברים עם קסטנר? שתי תשובות בדבר: ראשית כל, שיקולים כלכליים. סחיטת ממון מן הקרבנות אשר בין כך ובין כך היו נתונים בידי, ובקסטנר וחבריו ראה הצורך שליחים העשויים להזיל כסף לכיסו (דו"ח פרוידיגר, ע' 20). שנית, ייתכן מאד, כי ההסכם להצלת „המיוחסים“ שימש בידי הנאצים אמצעי יעיל להסוות בו את מנימת ההשמדה אשר זממו. אך מה לו לקסטנר ולזה? קסטנר לא עמד על מלוא כוונתם של הנאצים ושימש בלא יודעים כלי-שרת בידם. על הפרשה הראשונה — השיי קולים הכלכליים — הרחיב את הדיבור חברי השופט אגרנט בפסקו ואיני רואה צורך לחזור על דבריו. הפרשה השניה טעונה הסבר-מה.

6. הנשיא המלומד מביא בפסקו שורה ארוכה ממעשיו ומפעולותיו של קסטנר בתקופה שחלפה מאז עשיית ההסכם עם קרומי — 2.544 — עד שלביה הסופיים של

מ"מ הנשיא (חשי"ן)

המלחמה, ומעלה מהם, ומכל אחד מהם, שיתוף פעולה לקידום מזימתם הראשית של הנאצים להשמיד את היהודים. כבר ציינתי לעיל, כי החומר שהוגש לבית-המשפט מרובה מאד ומגוון כל כך, שאפשר ללוש אותו וליצור בו צורות מצורות שונות, ככל אשר יעלה הרצון מלפני מי שעושה בו. תהא זו עבודת חינם לבוא ולהוכיח, כי כל פרט וכל דקדוק אשר נקבע על-ידי הנשיא המלומד אין לו על מה שיסמוך, או אפשר לקבוע את היפוכו על סמך היקש וגזירה-שווה ולמידת-דבר מתוך-דבר וכיוצא באלה מן המידות שחומר ראיתי נדרש בהן, וכמדומה אני, שאין אנו רשאים לעשות כן גם נוכח ההלכה הפסוקה, כי עובדות שנקבעו על-ידי בית-המשפט שראו ושמעו את העדים שסיפרו עליהן, ונתרשם ממנהיגותם — או מהעדר כל מידת מהימנות בדבריהם — לא יבוא בית-משפט לערער עורם ויהפכן על פיהן, ויקבע מערכת עובדות חדשה ומנוגדת להן. מטעם זה לא אדון בכל הפרטים שבהם נגע הנשיא המלומד, אלא בשרשם, היינו, בהתנהגותו של קסטנר כלפי יהודי קלז' ובעמדה שנקט לגביהם. הנשיא המלומד הביא את פרשת קלז' רק כפרט אחד המוכיח, כביכול, את דרכי שיתוף הפעולה של קסטנר עם הנאצים, אך דיבר עליו באריכות רבה ביותר, לפי שראה בו לא רק פרט המסמל את כל דרך עבודתו הציבורית של קסטנר בימים הנדונים, אלא יסוד מוסד, ממנו יתד ממנו פינה, לכל המבנה המשפטי שהקים על ההסכם בדבר הצלת "המיוחסים" ועל התחייבויותיו של קסטנר כלפי הצורך על-פי הסכם זה.

7. פסקו הקטלני של הנשיא המלומד על קסטנר בפרשת קלז' מבוסס על ארבע קביעות-יסוד, השלובות ואחוזות זו בזו שילוב ואיחוז בל יינתקו. קביעות אלה הן:

(א) יהודי קלז' עלו לקרונות שהובילום לתאי ההשמדה בלי לחשוש לגורל הצפוי להם; (ב) אילו ידעו שהם מובלים לאושריץ, המקום המוכן לפורענות, לא היו עולים לרכבות מרצון, אלא מבקשים להם דרכי הצלה, ואף מתקוממים נגד מגרשיהם ומעניהם; (ג) קסטנר ידע ידיעה ברורה, כי כבר יצאה הגזירה מלפני השליט להשמיד את יהודי הונגריה השמדה טוטאלית; (ד) חובתו כמנהיג היתה להודיע על כך לציבור היהודי בקלז', ואף שהיו בידיו כמה הודמנויות — לא עשה כן. מכאן, שקסטנר שיתף פעולה עם הנאצים בהתאם להתחייבויותיו לפי ההסכם, והכשיר במעשיו את הדרך להשמדתם של יהודי קלז'. אינני מוכן לומר, כי כל הקביעות האמורות הוטבעו על אדני-שוא, אך אחת מהן שתבדה דייה לקעקע את עצם היסוד שעליו הושתת כל "לקח קלז'".

8. ליהודים יושבי הארצות שנאנקו תחת ידי השליט הנאצי נדמתה אמנם הונגריה לגן-עדן, אך בהונגריה גופה לא שפר חלקם של היהודים גם לפני הכיבוש הנאצי (19.3.44). עוד בשנת 1941 תכננה ממשלת ברדוסי את גירושם מהונגריה המורחבת של היהודים, תושבי השטחים שנקרעו מסלובקיה, מרומניה ומיגוסלביה, ונספתו להונגריה, לפי שלא החשיבה אותם כאזרחים הונגריים (ד"ח פרוידג'ר, ע' 11; מוצג מ"ה, "הפתרון הסופי", ע' 412-414). כבר בסוף שנת 1942 קיפחו למעלה מ-40% מיהודי הונגריה את פרנסתם, בשל חוקים אנטי-יהודיים שנהקקו בזה אחר זה, ונוקקו לתמיכה מטעם מוסדות חסד ונדיבי לב (מוצג ג', "הספר השחור על קדושי היהדות של הונגריה", ע' 36).

מ"מ הנשיא (הש"ן)

בבחילת מרס 1944 התכנסו במחנה מאוטהאוזן ה- Einsatzgruppe של המשטרה הגרמנית — חבורה שנועדה לסייע במלאכת הגירוש — יחד עם כל המטה של אייכמן, כדי לתכנן את גירושם של כל יהודי הונגריה. אף-על-פי-כן, ולמרות הכל, דימו יהודי הונגריה כי עליהם לא תעבור הכוס, וכי הממשלה ההונגרית, אף שהסכימה ברצון לגירוש יהודים ה"זרים", לא תתן לנגוע לרעה ביהודיה שלה. וסימנים רבים, בהם הבטחות חוזרות ונשנות של השלטונות, חיזוק בלבם אמונה זו. מקורות הונגריים רשמיים ורשמיים-למחצה תיארו את חששותיהם של היהודים כיצירי-דמיון (דו"ח קסטנר, תרגום עברי, ע' 20). אפילו צוררי ישראל המושבעים, באקי, אנדרה ופרנצי, החלו מהרהרים ומהססים משראו, כי כוס התרעלה מוגשת גם לשפתי היהודים תושבי הונגריה ואזרחיה משכבר. אז, אך לא לפני כן, החלה גם הכמורה להשמיע קולה במחאה (מוצג מ"ו—1—430). יתר-על-כן: הצורר הנאצי עצמו, ולא דוקא באמצעות קסטנר, נטע בקרב היהודים את האמונה, כי להם לא יאונה כל רע. ביום 20.3.44, היינו, ממחרת יום הכיבוש של הונגריה בידי הנאציים, קרא אליו קרומי — נציגו האישי של אייכמן — את מנהיגי הקהילה היהודית בבודפשט. אלה ידעו היטב מי האיש המזמינם אליו ומה טיבו של קצין הלובש מדי-נאצים, שהרי במשך הלילה שחלף כבר גערך מצוד על תחנות הרכבת בבודפשט ו-1,500 איש נאסרו ונשלחו למחנה קישטרצ'ה. לפיכך הופיעו לפניו המנהיגים עם בני-משפחותיהם ותרמי-ליהם על שכמם, מוכנים לפורענות, אך לתמהונם הרב הודיע להם קרומי, כי לא יאונה להם כל רע, אם יצייתו לפקודות, וכי גם אסירי הלילה ישוחררו. בראותו את המטלטלים שהביאו עמם שלחי הקהילה, חיך ואמר:

ד „איש לא ייעצר“.) „Es wird niemand in Halt genommen . . . .“

ה השיחה היתה כל כך „לבבית“ שאחד מחברי המשלחת, בדברו אותו יום לאנשי ביתו בטלפון, הודיע להם בהתרגשות-של-שמחה:

ה „אין כל חשש. הם מבקשים לשתף פעולה עמנו . . . .“ (מוצג ג'—80, מוצג מ"ו—420).

ה הבטחון המפוקפק נתחזק עוד יותר בלב היהודים משמינו ויסליצני וקרומי ביום 21.3 מועצת יהודים, ובראשה שטרן מהניאולוגים, אדם מכובד ונשוא-פנים, כדי לנהל את העניינים הפנימיים. בהודמנות זו של מינוי חברי המועצה הודיע ויסליצני למנהיגי הקהילה של בודפשט, כי הכל יהיה כשהיה, כי חיי הדת יתנהלו ללא הפרעה, וכי הגרמנים מעוניינים כי ישרור שקט במדינה. הוא גם ביקש מאת הרבנים להרגיע את טערת הרוחות בקהילותיהם. לא ייתכן, כי דברים אלה נשאו בגדר סוד ולא נתפשטו בהמון. עיקרי הדברים והבטחות-השוא של הגרמנים נתפרסמו גם ב„עתון יהודי הונגריה“ (מוצג ג'—82-83), והופצו גם בדרכים אחרות (דו"ח פרוידיגר 7 ועדותו כ"ג—36; עדות קראוס י'—48), ויש להדגיש ולחזור ולהדגיש, כי בכל אלה לא היתה ידו של קסטנר, היהודים

מ"מ הנשיא (חש"ן)

נפתו להאמין, כי הצורך אמנם לשלום פניו, לא ייאמן כי יסופר: עוד בסוף מאי, כאשר עשנם של תאי המשרפות באושביץ התאבכו ועלו למרומים, והרבה רבבות מיהודי הונגריה כבר הושמדו, גם אז עוד חיו חברי המועצה היהודית בתקווה ובאמונה, כי הגירושים נועדו ליהודי המזרח בלבד (מוצג מ"ו—430), ומי לנו מהימן מפרוידגר? פרוידגר מספר בעדותו (כ"ג—13), כי בתחילת מאי, לאחר שקיבל את המכתב מהרב וייסמנדל על הסכנה הנשקפת ליהודים בערי השדה, רץ אל שטרן, ראש מועצת היהודים, ודרש ממנו לנקוט פעולה בקשר לכך. אחד מחברי המועצה, ד"ר פטרי, התקשר מיד עם אחד מחברי הקבינט ההונגרי, וזה הודיעו כי אין כל סכנה בדבר —

„הואיל ובקבינט ההונגרי לא דיברו על זה, ואי אפשר לגרש הונגרים מחוץ לגבול בני הסכמת הממשלה.“

(ראה גם דו"ח פרוידגר 27), ובכן — אנשים אחראים בכודפשט גופה, שליחי ישראל ומנהיגיו, לא האמינו בתחילת מאי, כי מלאך המוות עומד אחר כתלם ממש, אף כי הם הכירו היטב מי הם בעלי הדברים שלהם, ואף כי ימים ספורים לפני מכן — ביום 31.3 — שמעו במו אזניהם מפי אייכמן מי הוא ומה טיבו, באותה הזדמנות. אמר להם אייכמן:

„התדעו מי אנכי? אני כלב ציד“ (Bluthund).

כשהתאוננו השליחים לפניו, כי יהודים נצודים ברחובות העיר ונשלחים ברכבות גירוש ללא כל מיטלטלין, השיב בנעימה צינית:

„זהו חלק מעבודת היום“ (מוצג ג'—108-109).

ושמא תאמר: היהודים בערי השדה שאני; אלה היו מאמינים ופועלים בהתאם לאמונתם, אילו נתגלתה להם האמת המרה — הרי שוב פרוידגר בסיפורו המזעזע (כ"ג—33) על שלושה ממנהיגי הקהילה בעיר לאקולאטש, עיר הונגרית גדולה ובה 20.000 יהודים, שבאו בתחילת מאי לכודפשט וביקשו מאת ה"יודנראט" להשתדל אצל השלטונות ההונגריים להיטיב במידת-מה את תנאי החיים בגטו שבעירם. פרוידגר כבר ידע אז מן המאורעות בסלובקיה, כי אחרי הריכוז בא הגירוש (כ"ג—13, מוצג ג'—264, 267), לפיכך גילה דעתו לפני אותם מנהיגים, כי יש לחשוש לגירוש, וכי מוטב שהיהודים יפרצו את חומות הגטו, אך השליחים חזרו לגטו שבעירם ולא האמינו, כי האסון אמנם ממשמש ובא.

העד ויקטור שלמה פישר מספר (פרוטוקול 499-500) כי —

„ב-1944 היה לי ברור הן מסיפוריהם של פליטי פולין שהגיעו ..... להונגריה, הן משמועות בלתי בדוקות, שמי שנופל פעם בידי חבורת ההש- מדה הזאת סופו למות. מעניין שהציבור היהודי בהונגריה בדרך כלל לא

מ"מ הנשיא (חש"ן)

האמין בזה, וכשהוזכר לו הדבר, הביטו עליו כאדם שאינו שפוי לגמרי בדעתו. או מי שמפריע לחיים השקטים . . . . . אותה האינפורמציה שהיתה לי היתה גם בידי הוועדה ללא ספק. גם חברי הוועדה האמינו שהמצב הוא שחור ושיש לפעול."

א (והשווה דברי פרוידגר כ"ג—13, כי לאחר שהתריע על הסכנה הנשקפת, בהסתמכו על מכתב הרב וייסמנדל, אמרו לו ב"יודנראט": "למרות המכתב, אתה משוגע . . . .").

ב קיצורו של דבר: הכל חשו בסכנה הקרבה ובאה, יהודי הבירה ויהודי ערי השדה כאחד, אך הכל האמינו — אולי מפני שביקשו להאמין, ואולי מפני שהאמונה היתה מפלטם היחיד — כי הם, היהודים ההונגריים, שלא כיהודי מזרח אירופה, יעלה בידם להינצל מן המוות. נוכח מסקנה בלתי-נמנעת זו אני מתקשה להבין מדוע סירב הנשיא המלומד להאמין בדברי הרמן ודנציג, אשר חיוקו בעדותם את הרושם המתקבל מהדו"חות הרשמיים הרשי-מיים-למחצה שעליהם סופר לעיל. הרמן אומר בעדותו (פרוטוקול 380):

ג "בגטו ידענו שיש שם אושביץ. ידענו שזה מקום השמדה. (אך) רעיון גירוש לאושביץ בכלל לא עלה על דעתנו. סכנת השמדה של יהודי הונגריה לא עלתה לתודעתנו. לכן לא הצטרפתי לבריתה. השמדה או קרמטוריום לא עלה על תודעתנו. השבנו על פלוגות עבודה."

ד ולמטה מן הענין (בע' 382):

"תודעת השמדה לא היתה. היתה תודעת סכנה."

ה במה נבדלו דברים אלה מהבטחותיהם החוזרות ונשנות של חברי מועצת היהודים, ושטרן בראשם, ומדברי פרוידגר בדו"ח שלו ובעדותו בבית-המשפט שלמטה?

ו 9. ואשר לידיעתם — או העדר ידיעתם — של אנשי קלזו: אינני מתעלם כלל מריבוי העדים, תושבי קלזו לשעבר, אשר סיפרו בזה אחר זה, כי הם לא ידעו מאומה על הסכנה הנשקפת להם; כי הם עלו על הרכבות בלי דעת לאן פניהן מועדות, וכי אילו ידעו לאן הם מובלים היו בורחים או מתקוממים. אין ברצוני, ומבהינה משפטית אין גם ביכולתי, לומר שדבריהם אינם מהימנים. אך ייתכן שאלה, דוקא עדים אלה, לא ידעו. והואיל וכנגד קסטנר הוטחו בעיקר אשמות פליליות, ולא מוסריות בלבד, אין אני יכול להתעלם גם מן העדים שהפכו בזכותו ותיארו בעדותם תמונה אחרת, שונה לגמרי. תמונה זו, כפי שכבר ציינתי, משתלבת יפה גם בידיעות שהגיעו אלינו ממקורות אחרים, ורשמה מתחזק על ידיהן. על עדותו של ד"ר הרמן, שבא מקלזו, ושל ויקטור פישר, שבא ממקום אחר, כבר דיברתי. דנציג, שאף הוא יוצא קלזו, מתאר בעדותו את מצב הרוחות בקלזו לפני בוא קסטנר להתם ומספר, כי ערב כליאת היהודים בגטו באה מבודפשט השליחה

מ"מ הנשיא (חשי"ן)

חנה גנו ומסרה בשם קסטנר, כי "המצב המור" (כ"ו—25), לאחר הגטואיזציה היה "חשש של סכנת נפשות" (כ"ו—35). על קסטנר, שביקר בקלון' בתחילת מאי, אומר העד:

"הוא לא ידע אז מה צפוי. היו חששות . . . . הוא לא ידע למסור או שום דבר קונקרטי על כוונות הגרמנים או על כוונות ההונגרים" (כ"ו—36).

כבר נזכר לעיל, ועוד ידובר להלן, על התמיהה הרבה שיש לתמוה על שום מה לא האמין הנשיא המלומד בדבריו של עד זה ושל הרמן בדבר הידיעות שמסר להם — ביתר דיוק: שלא מסר להם — קסטנר בביקורו זה.

העד משה אלפן מחברי המפקדה החלוצית מספר על הקשרים שהיו למחתרת בבודי-פשט עם ערי השדה ומוס"ף, כי —

"ידענו שפירוש עליה על הרכבות הוא אושביץ, ורצינו שיתנגדו לעליה על הרכבות. הנחנו שזה ייצור אנדרלמוסיה. יתן גם ריווח זמן" (פרוטוקול 568).

אך כל העצות וכל האזהרות לא הועילו, כי —

"האנשים בכלל לא האמינו עד הרגע האחרון שיהיה גירוש, ובמידה שהאמינו — לא האמינו שהגירוש יהיה לאושביץ; ולא האמינו שזה יהיה מהעיריה שלהם דוקא; ובמידה שהאמינו שזה לאושביץ לא האמינו שזה למוות" (פרוטוקול 580).

הכלל: הסכנה ריחפה באוויר. הכל השו בה. אותות מבשרים רעה נראו יום ויום ושעה שעה. ואף-על-פי-כן השלה כל אחד את עצמו, כי בו לא תגע הרעה, כי עליו יפסח מלאך-המוות, כי הוא יינצל.

ואותה תחושת-סכנה, אך גם אותם נצנוצי-תקוה, היו בלבו של קסטנר ביום בוואו לקלון' בפעם השניה (3.5.44). בדו"ח שלו (ע' 30-32) הוא מספר, כי בבואו לקלון' פנה מיד לויסליצני והציג לפניו שתי שאלות ברורות, היינו:

1. האם הגירוש הוא דבר הצפוי מיד?

2. יהיה זה גירוש כללי, או שהוא, דוגמת קישטרציה, יוגבל למוכשרי עבודה בלבד?

מ"מ הנשיא (חש"ן)

על כך לא קיבל קסטנר תשובה מניחה את הדעת. כן מספר הוא (שם, ע' 35), כי —

א „בכל גטו . . . . . היו משוכנעים עד לרגע האחרון כי הטרונספורט לא ייצא את גבולות המדינה. האזהרות שהועדה שלחה לגטאות הפרובינציה . . . . . השידולים לבריחה והקריאה לסירוב לעליה לקרונות לא נשאו פרי. עדיין לא רצו להאמין לנו . . . . . הסיכון שבבריחה נראה גדול מן העליה לרכבת . . . . . במעמקי הנשמה עוד היתה לכל אחד תקווה, שבאינו דרך שהיא יימלט מגורל גרוע יותר.“

ב על השאלה בבית-המשפט אם הוא הודיע לאנשי קלז' על סכנת ארשביץ משיב קסטנר (כ"ח—11):

ג „לכל מי שדיברתי אתו. בשני הביקורים. לא אמרתי להם: יהודים אתם תלכו לארשביץ להשמדה. זאת לא ידעתי. אמרתי: יהודים, חייכם בסכנה. קיימת סכנת גירוש, וגירוש עם השמדה. עליכם לברוח. עליכם להסתתר . . . . . אינני רוצה לטעון שלא היינו נתונים לאופטימיות מסוימת על סמך ידיעות ושמעות.“

ולמעלה מן הענין:

ד „ידיעה לא היתה לי. חשש היה . . . . . בוודאי שעל כך אמרתי לאנשים בקלז'. זאת אמרתי לכולם בקלז' שאתם באתי במגע, כולל הלל דנציג.“

ה עדות זו עולה בקנה אחד עם הידיעות ששיגר קסטנר לסלי מאיר במחצית מאי (מוצג 26). כלומר אחד עשר יום לאחר ביקורו השני בקלז'.

ו דוק ותמצא, כי דברים אלה — למעט פרטים ספורים — הולמים בדיוק מפליא את מצב הרוחות בגטאות, לפי תיאורי המקורות האחרים, ואת השמועות שהיו נמסרות מפה לאוזן בין חומות הגטו. קסטנר ידע מה שאחרים ידעו. לא פחות, אך גם לא הרבה יותר. כמותם חש גם הוא קירבת הסכנה, אך גם בשבילו לא היו הדברים ברורים כל צרכם. הוא שלח אותות אזהרה מבודפשט. הוא ביקש גם להזעיק את דעת הקהל מחוץ לאירופה הכבויה (מוצג 26 הנ"ל). אך גם בלבנו עוד קיננה תקווה, כי לא הכל אבוד. מפני כך התקשר עם אייכמן לאחר זמן בתכנית ברנד, ומפני כך לא זנח אף רגע — כפי שנראה להלן — גם תכניות הצלה אחרות.

ז 10. הנשיא המלומד קבע כעובדה, כי בבוא קסטנר לקלז' ביום 3.5.44 לא גילה, לא לחברי ועדת ההצלה המקומית ולא להמוני-העם, את המצב לאמיתו, ועל-ידי כך הרדים אותם בעקיפין לבל יחושו את הסכנה הממששת ובאה. אינני מוכן לומר אפילו בדרך

מ"מ הנשיא (חש"ן)

השערה, שהוא כינס כנסים והודיע בראש חוצות כי האויב זומם לעקור את כל היהודים משורש, וכי מוטב שהם יעמדו כנגדו וישיבו מלחמה שערה. יש סימנים לדבר, שהוא לא עשה כך. אך הנשיא המלומד לא זו בלבד שקבע כי קסטנר העלים את האמת מעיני הקרבנות, אלא הציג את הרמן ואת דנציג כעדי שקר על שהפכו בזכותו של קסטנר, וכל כך למה? מפני שהם סירבו להודות בפה מלא, שקסטנר לא סיפר להם מאומה, ואמרו חזור ואמור, כי הוא גילה להם את כל הפרטים האינמיים שהיו ידועים לו. אן, והרי הדבר כולו מוקשה: על שום מה עמדו שני אלה, הרמן ודנציג, ב"מריים"? אין לשכוח, כי גם הם נמנו עם המנהיגים בקהילת קלון ואף הם נשאו באחריות כלפי צאן מרעיתם. אם היה מתברר, למשל, כי הם ידעו את כל פרטי השואה ולא גילו אונם של הקרבנות על כך, היו מעלים את חמת ההמונים ומועמדים לעמוד-הקלון כקסטנר עצמו. אם כן, מה קל היה להם יותר ומה נוח מאשר לגולל את כל האשמה על שכמו של קסטנר ולספר בעדותם דברים קצרים וברורים, היינו, כי קסטנר הסתיר מהם את האמת ולא גילה להם מאומה? עלי-ידי כך היו רוחצים בנקיון כפיהם והאשמה היתה נוחתת בכל מלוא-כבודה על שכמו של קסטנר לבדו. למה, איפוא, היה עליהם להתפתל על דוכן-העדים, להכחיש את העובדה היסודית שקסטנר גלגל שיחה עמהם בפרשת השואה, לעשות רושם על השומעים כמתחמ-קים מלומר את האמת, ולהעלות עליהם את חמת בית-המשפט (ראה החקירה הצולבת הארוכה והמייגעת של דנציג בכרך כ"ה, שרק קטעים ממנה הובאו בפסק-הדין, סעיף 53)? הרי במלים ספורות בלבד — למשל: "הוא לא סיפר לנו מאומה" — היו יכולים לצאת ידי חובת הכל, "הכל", מחוץ לאמת, כמובן.

מכל האמור נראה לי, עם כל הכבוד, שלחינם הטיל הנשיא המלומד ספק במהימנותם של דנציג והרמן, וכי אין להגיד בביטחה שדבריהם של אלה ושל קסטנר עצמו על תחושת הסכנה שהיתה להם לאנשי קלון קלוטים לחלוטין מן האויר, כל הסימנים מעידים על כך, שהקהילה היהודית בקלון לא ירבה שאננה ושקטה.

11. ובדרך-אגב: הנשיא המלומד סומך על הדו"ח של קסטנר כדי להוכיח מדבריו שלו, כי קרבנות הגטו בכל אחר ואתר לא ידעו את הצפון להם, וכי הם עלו על הרכבות בתקוה שיוכלו למחנות עבודה, ומתעוררת התמיהה הגדולה: מי אילץ את קסטנר לספר ב-1945 — זמן חיבור הדו"ח — את האמת כולה, ומה הניע אותו לשקר לסלי מאיר, למשל, ב-1944? הרי הדו"ח אינו נחזה להיות וידויו של קסטנר על שגיאות ששגה או על חטאים שחטא. לשון אחרת: אילו אמנם ידע קסטנר בראשית מאי בבטחון גמור על מזי-מותיהם של הנאצים להכחיד את כל יהדות הונגריה, מה הניע אותו לספר בדו"ח שלו (ע' 35), כי "בכל גטו . . . היו משוכנעים עד לרגע האחרון, כי הטרנספורט לא ייצא את גבולות המדינה"? ומה הניע אותו לספר בהצהרתו בשבועה במשפטי נירנברג (מוצג 73) פרטי פרטים על הגירוש ועל ההשמדה של יהודי הונגריה החל ב-28.4? (ראה גם מוצג 17, ע' 387-390). הן הוא היה יכול לצפות מראש, כי יסקלוהו באבנים על שהסתיר את האמת בזמנו. אין זאת בלתי-אם גם הוא השקיף על המצב באפריל ובמאי ברגשות מעורבים של פסימיות ואופטימיות כאחד, ודבריו במכתבו לסלי מאיר (מוצג 26) על

מ"מ הנשיא (חש"ן)

א "שמועות שאין לבדקן" ביחס למקום שנועד לאסירי קישטרצ'ה, לא היו מכוונים להצעות. את האמת לאמיתה לא ידע גם הוא. והרי פרוידניגר, שהכין את הדו"ח שלו באוגוסט, תולה את הכשלון של מאמצי ההצלה בגורמים חיצוניים ולא באידיעה מטעם הקרבנות על הגורל הצפוי להם. גורמים אלה היו, לדעתו, בידודן של ערייהשדה, מפני הגזירה על התחבורה החפשית; הפיקוח החמור בתחנות הרכבת ובגבולות, והמהירות המסחררת שבה בוצעו הגירושים (דו"ח פרוידניגר, ע' 55). אפילו ברמיזה לא נאמר כאן, כי גילוי המצב היה משפר את המצב.

ב 12. אך אני צועד צעד אחד נוסף ואומר, שאף אם ידע קסטנר את כל האמת המרה לאמיתה, בבואו לקלוז' ב-3.5.44, ואף אם הסתיר אותה מעיני אנשי קלוז', כמנהיגים כאנשי השורה, עדיין אין רציה מכאן שהוא עשה. כן מפני התחייבויותיו המדומות ומפני רצונו לעזור לגרמנים במעשי ההשמדה שלהם. הוא לא העמיד את יהדות הונגריה על הסכנה הנשקפת לה מפני שלא ראה תועלת בדבר, ומפני שסבר כי המעשים העלולים להיעשות בעקבות הידיעה יזיקו יותר משיועילו. כבר ציינתי לעיל את האמונה העיוורת שהשתלטה בלבבות אנשי הגטו, כי להם לא יאונה כל רע. אולם לאחר שנוכחו לדעת, כי בגטו גופו יקיץ עליהם הקץ בצעדים איטיים, אך בבטחון גמור, וכי דרכי הבריחה הסומות כולן, בחרו לעלות על הרכבות, שמא יעמדו להם ריווח והצלה בדרך זו.

ד "לעליה לקרונות", מספר קסטנר בדו"ח שלו (ע' 35), "קדמה בדיקה אחר הפציי-ערך מוחבאים שבוצעה על-ידי ג'נדרמים הונגריים. אלה ניסו בכל אמצעי העינויים לברר, היכן החביאו האנשים את הפציי-ערך שלא מסרו, או לאיזה יהודים נתנו אותם. בשיטות סחיטה אלו השתמשו גם בורם חשמלי, התאבדויות, שהחלו זמן קצר אחר הפלישה הגרמנית. הופיעו בגטאות כמגפות. האנשים שעונו ויוסרו ללא מידה חשו לבסוף את עלייתם לרכבת הגירוש כהקלה" (ההדגשה שלי).

ה דברים אלה, ברובם הגדול, אושרו גם על-ידי קראוס במכתבו למנטלו (מוצג קכ"ו) מיום 19.6.44, וביתר פרוטרוט במכתבו לד"ר פוזנר (מוצג 123) מיום 13.7.44. במכתב אחרון זה מתאר קראוס את מצב הרוחות המדוכדך, מבקר קשה את שיטת פעולותיו של קסטנר וקשריו עם הגרמנים, ומטיל ספק בהצלחת מאמציו להציל את "המיוחסים". הלוא אלה דבריו:

ז "ביום 30 ביוני 1944 נסע מכאן טרנספורט של 1,200 איש (בנייהם כמעט כל המנהיגים הציונים .....). בקרונות-סחורה סגורים בכיוון גרמניה ..... אין לי ולא היה לי כל אמון בגרמנים ועודני מסופק אם האנשים האלה יגיעו איפועם באמת לספרד ..... את הצטרפותם של החברים הטובים ביותר שלנו לטרנספורט זה צריך להסביר בכך, שבאותם הימים הגיעו היאוש והפניקה לשיאם ....."

מ"מ הנשיא (חשין)

ובכן, מה טעם היה לספר לעוליתה קרונות בקלוז, אנשים רדופים ומוכי גורל, מה צפוי להם בקצה מסעם?

ושמא תאמר: התקוממות? בשני מקומות — במונקאץ ובסאטוראליאווי-האלי — מספר קסטנר בדו"ח שלו (ע' 35):

„החניקו הגרמנים והג'נדרמריה . . . . במטחי רובים נסיון ראשון לסרב לעלות לקרונות. השאר נכנעו לגורלם . . . . דור הגברים הצעירים היה חסר. יהודים לא רצו להיפרד מילדיהם. ילדים מהוריהם . . . .“

ואין לדבר גם על מרד מזויין.

„מבודפשט“, מספר קסטנר במבוא לדו"ח שלו (ע' 7) „ניסו לארגן התנגדות. אבל לדאבוננו אי-אפשר היה לבצע את התכנית. בחלקה מטעמים יהודיים פנימיים, ובחלקה מטעמים פוליטיים, טכניים ופסיכולוגיים, הקשורים במבנה הסביבה ההונגרית. איך יכלו היהודים להחזיק בנשק באמצע ארץ שכמעט בלי התנגדות נתנה להרוס את עצמאותה ואת חירותה? על מי בהונגריה יכול היה מרד יהודי המוני ומזויין לסמוך בקהל פסיבי או עויין? מי היה נותן את הנשק? ומי היה צריך להילחם לו גם היה נשק? . . . . כל הגברים של 30 שנתונים כבר עמלו ויגעו זה שנים בפלוגות העבודה, כביכול, הרחק מבתיהם וקרוביהם?“

ביתר פרטות מדבר על זה קסטנר בגוף הדו"ח שלו (ע' 20-22):

„היהודי ההונגרי היה ענף שהוביש על העץ מזמן.“

תיאור חי זה עולה בקנה אחד גם עם דברי שווייגר על יהודי הונגריה (פרוטוקול 465):

„היה זה קיבוץ יהודי גדול במספרו בלי כל חוט שדרה רעיוני יהודי.“

משה אלפן מתאר בדבריו הנוגעים עד הלב את רפיון-רוחה של היהדות הסלובקית וההונגרית:

„הייתי עד לגירוש חלק ניכר של יהדות סלובקיה“, מספר הוא בעדותו, „נוכחתי לדעת שלא בלבד היד הזידונית של הגרמנים היתה הגורם המיידי. ראיתי בפחד של היהודים, בחוסר ההחלטיות שלהם, סכנה מרובה מאד. הגורם הפסיכולוגי הנה, גישת היהודים לדבר, היה בשבילנו מומנט חשוב מאד, ומיד אחרי שהגענו להונגריה, ועוד טרם הגיעו הגרמנים, וגם לאחר

מ"מ הנשיא (חש"ן)

מכן, יצאנו בקול אזעקה והשתדלנו לשכנע את היהודים שאם לא יקחו גורלם בידיהם הם צפויים לכליון. לצערנו הרב לא תמיד קצרנו הצלחה בשטח זה" (פרוטוקול 502).

תמים דעים אני עם חברי, השופט אגרנט (סעיף 81 (א) בפסקו), כי —

א

"יהודי הונגריה, לרבות אלה שבערי השדה, לא היו מסוגלים, לא מבחינה חמרית ולא מבחינה נפשית, לבצע פעולות התנגדות בכוח למזימת הגירוש ..... מנקודת ראות זו לא יכול היה לצמוח כל הישג של הצלה בעקבות המסירה של ידיעות אושביץ' למנהיגים היהודים שם, וזהו ..... שיקול שמן הדין להסיק, שקסטנר שיווה אותו לנגדו ....."

ב

ואשר לבריהה: מי יברה, וכיצד יברחו? ולאן יברחו? הצעירים כבר לא היו בהיים או נלקחו למחנות עבודה, והדרכים היו חסומות. "הסיכון שבבריהה נראה גדול מן העליה לרכבת", אומר קסטנר. היום, בשבתנו בשקט אולימפי באולם בית-המשפט, במדינת ישראל, יכולים עדים להופיע בזה אחר זה ולספר, כי אילו ידעו את המצב לאמיתו היו בורחים ומצילים את עצמם ואת ביתם. אך, בימים ההם, דיברו בנעימה אחרת ופעלו בכיוון אחר לגמרי. מי שיכול היה לברוח ברח קודם לבוא הרכבות, ואפילו מקלוח' עצמה. וכי שלא עשה כן נשאר תקוע במקומו ללא צל של תקוה להימלט. "אין אני רואה כל אפשרות של בריחה", אומר קראוס במכתבו (מוצג קכ"ו) אל מנטלו בשווייץ, ומבקש ממנו דרכון בריטי או שווייצרי לו ולאשתו. כל מי שלא עשה מאמץ לברוח מן הגטו בערי השדה לא היה בורח גם מן הרכבות, אף אם היה יודע לאשורו, אנה פניהן מועדות, ואפילו מאחורי ביץ גופה. נוכח תנאי הזוועה שבהם היו היהודים בגטו לפי תיאורו המוזעזע של פרוידיגר (דו"ח 22-24), אני מאמין בלב שלם להצהרת קסטנר, כי —

ג

ד

"האנשים ..... חשו את עלייתם לרכבת הגירוש כהקלה"

(דו"ח קסטנר, ע' 35).

ה

ו

שכול ואבדון, אולת-יד ורפיון-רוח, קיבוץ גדול שאינו יכול לעמוד על רגליו, אי נידח בסביבה פסיבית ואף עויינת (השווה דו"ח פרוידיגר, ע' 22, 24), כך ראה קסטנר את היהדות ההונגרית בימי המלחמה, ערב בואו לקלוח'. מה טעם להטיף ולהזהיר? על כגון זה כבר אמר משורר הזעם: "היתעורר המת? היודעזע המת?" (ביאליק, "אכן חציר העם"). ייתכן ששגה, ייתכן, שלא העריך במלוא-המידה הראויה את הכוחות הגנוזים בקרב היהודי בהונגריה. אפשר מאד, שלו זעקו ועודדו והתריעו, הוא ואחרים עמו, היה עולה בידיהם להעמיד חיל גדול אשר ישיב מלחמה שצרה. אפשר, שהיו מצליחים להציל כמה אלפים, ואולי גם כמה עשרות אלפים יהודים נוספים על-ידי בריחה, על-ידי הסתתרות, משלא עשה כן, הוכיח קסטנר לעולם כולו, כי הוא לא נחן בכשרונות של מנהיג גדול, אך מכאן ועד המסקנה המחרידה על סיוע בהשמדת יהודים, כלומר בגידה ממש בקיבוץ יהודי ומסירת אחים לשחיטה, רחוקה הדרך מאד מאד.

מ"מ הנשיא (חש"ן)

13. ועוד צעד אחד אני צועד: אני מניח, כי שתיקתו של קסטנר בבואו לקלוף היתה פרי מעשה מחושב ומתוכנן מראש ולא תוצאת יאושו הגדול מרפיון ידיו של הקיבוץ היהודי. גם אז, אני אומר, עדיין אין לראות בכך שיתוף-פעולה ביודעין וסיוע במעשה השמדה, לפי שכל הסימנים מעידים על כך, שמאמציו של קסטנר היו מכוונים להצלה, ולהצלה בקנה-מידה רחב.

מדבריו של הנשיא המלומד מתקבל הרושם, כי כל עסקנותו הציבורית וכל מעייניו האישיים של קסטנר, החל ביום 2.5.44, יום עשיית ההסכם עם קרומיי, וכלה בצעוד אחרון הניצולים של רכבת ברגן-בלזן על אדמת שווייץ, התרכזו בדאגה לשש-מאות "המיוחסים" — שמספרם גדל במשך הזמן ל-1,700 איש בערך — וכי זולת זאת לא נפנה לשום עיסוק אחר. עם כל הכבוד, אין אני יכול לקבל דעה זו, ואני סובר כי טעות היא לומר שההסכם להצלת "המיוחסים" דחק רגליה של כל תכנית הצלה אחרת ממחשבתו של קסטנר ומתחום פעילותו, אף כי גכון הדבר שבגללו, ומבחינה מדינית-רשמית, דגל בדעה, שכל דרכי הישועה מובילות למחנה הגרמני-הנאצי בלבד. דבר זה טעון הסבר:

בתנאים של אותם הימים אי-אפשר היה לדבר על תכנית הצלה כללית מן הבחינה היהודית. "תכנית אירופה", שהורתה בסלובקיה, לא זכתה לראות אור-עולם, אף שנעשו מאמצים חוזרים ונשנים להורים בה דם חיים. בקרב הציבוריות היהודית בהונגריה נסתמנו שלושה קווי פעולה ברורים: הקו ההונגרי, שהותווה על-ידי קומולי; הקו הגרמני, שבראשו הועמדו קסטנר וברנד; והקו השווייצרי-הבינלאומי, שתומכו העיקרי היה קראוס. באיזה מקום באמצע, בין הקו ההונגרי והגרמני, הילכו להם פרוידיגר וסיעתו מאנשי האורתודוקסים, אשר סברו כי אין לסמוך על משענת אחת בלבד (דו"ח קסטנר, מבוא, ע' 8; גוף הדו"ח, ע' 20; עדות קסטנר, פרוטוקול 20 ועדות פרוידיגר, כ"ג—23). הקווים לא היו מנוגדים זה לזה, ואף כי קסטנר וקראוס היו הלוקים בתפיסתם המדינית, ולעתים נוצרו ביניהם גם חיכוכים על רקע אישי, לא הפריעו זה לזה בפעולותיהם, לפי שהכל עבדו לשם שמים.

קסטנר נטל על עצמו, כאמור, לבקש דרכי הצלה במחנה הנאצי דוקא. בהתאם לכך בא בדברים אחרים הכיבוש הנאצי עם ויסליצני ואחר-כך עם קרומיי — באמצעות וינינגר וד"ר שמידט — וניהל אתם משא-ומתן להצלת יהדות הונגריה כולה במחיר אשר נקבע בתחילה לפי "תכנית אירופה", היינו שני מיליון דולר. כשלב ביניים במשא-ומתן זה הוסכם על מתן רשיונות הגירה לקבוצה של 600 איש בתורת נסיון, קבוצה זו נועדה לעליה לארץ-ישראל. והיא הגרעין שממנו נבט במרוצת הזמן הרעיון של הצלת "המיוחסים", אך היא היתה מיועדת להיות הראשונה בקבוצות נוספות שיבואו אחריה (דו"ח פרוידיגר, 37, 38). כמה מן העדים מטעימים — ולאור מאמציו של קסטנר גם בכיווני-הצלה אחרים אין אני רואה יסוד לפקפק באמיתות דבריהם — כי ההסכם המצומצם הזה היה בדבר עליה לארץ-ישראל בלבד ולא בא בשום פנים לקפח תכניות הצלה אחרות. תכנית ה-600 היתה רק חלק מן התכניות האחרות, שעליהן חשב קסטנר גם אותה שעה וגם לאחר זמן. עדות הותכת לכך היא עצם נסיעתו של קסטנר לקלוף ממחרת יום

מ"ח הנשיא (חש"ן)

ההסכם. ייזכר, שביום 2.5.44, יום עשיית ההסכם, לא ייחדו קסטנר וקרומיי את הדיבור על תוכן ההסכם בלבד. בו-ביום דובר במעמד חקר קסטנר את קרומיי גם בדבר גורלם של אסירי קישטרצ'יה. קרומיי התחמק ממתן תשובה ברורה על כך, ודיבר בלשון מעורפלת על מחנות עבודה בולדוויי, שלשם נשלחו הפועלים המקצועיים מבין האסירים. לשאלת קסטנר היכן היא וולדוויי זו ומה ענין אלמנטים בורגנים — שמהם היתה מורכבת קבוצת חטופי-קישטרצ'יה — אצל פועלים מקצועיים ומחנות עבודה, לא היתה כל תשובה בפי קרומיי. אז פנה אליו קסטנר בדברים ברורים וגלויים ואמר לו:

„אדון אוברשטורמבנפיהרר, ברי שאין טעם לשחק במהבואים. אנחנו רוצים לדעת מה מצבנו. ויסליצ'ני הצהיר לפני חודש כאן, בחדר זה, שלכם, לשלטונות הגרמניים, אין ענין בדפורטציה. הרי לא תאמר שממשלת הונגריה שולחת יהודים לגרמניה בניגוד לרצונכם! ... הננו מבקשים לקבוע ישיבה נוספת למחר, שבה ישתתף ויסליצ'ני“ (דו"ח קסטנר 31).

למחרת, ב-3 במאי, הודיע קרומיי לקסטנר, כי ויסליצ'ני נמצא בקלון, וכי הוא, קרומיי, מוכן להעמיד לרשותו אדם אחד להביאו לשם, למען ידבר עם ויסליצ'ני. בו ביום נסע קסטנר לקלון.

פליאה דעת ממני, כיצד מתיישבת מערכה זו, ומתיישבים המאורעות שבאו בעקבותיה, עם המסקנה, כי אז, ביום 2.5.44, דוקא באותו יום, מכר קסטנר נפשו לשטן, וכי מאז נאלץ לכוון את כל צעדיו להצלת קומץ „המיוחסים“ הקטן בלבד, אגב שיתוף פעולה להשמדת שאר היהודים. הנשיא המלומד, במחילה מכבודו, מדבר על שני דברים שונים, שאינם עולים בקנה אחד, ועושה מאמץ רב ליישב ביניהם: מעבר מזה הוא טוען, כי קרומיי הגיש, כביכול, לקסטנר מתנה של 600 יהודים „מיוחסים“. אך יודע הוא, כי אין זו דרכם של הנאצים ליתן מתנות חסד, שהרי כבר הכריזו, המשורר, כי —

„Timeo Danaos et Dona Ferentes

(אפחד מהיוונים אף כשהם מביאים מתנות).“

לפיכך הוא בא, מאידך גיסא, לידי מסקנה, כי —

„בקבלו את המתנה הזאת מכר קסטנר את נפשו לשטן“ (פסקדין,

סעיף 39).

כלומר הרי מתנה זו תמורתה, ואני שואל: אם כן הדבר, על שום מה נסע קסטנר ממחרת היום לקלון? הן את הכספים הדרושים — ביתר דיוק: את דמי הקדימה, מחיר „המיוחסים“ — כבר שילם לקרומיי לפני צאתו לדרך, וכתנאי מוקדם למתן רשות יציאה; ההסכם המצומצם והמוגבל כבר נערך והריהו כמזנת בכיס. ובכן, מה לו עוד טלטולים וסיבוכים?

מ"מ הנשיא (חשין)

"יכבד ויישב בביתו! אינני מתעלם מכך שבנסיעתו התכוון קסטנר גם לערוך את רשימת "המיוחסים" שנפלו בחלקה של קלון, אך זו לא היתה המטרה הראשית. באו עדים והעידו, כי הוא הביא עמו לקלון גם כסף ותעודות לצרכי בריחה, ודבריהם לא הוכחו. אך עיקר העיקרים היה השיחה שהתכונן לנהל עם ויסליצני.

א "חשבתי" — אמר קסטנר לויסליצני בהיגשו עמו במשרד המשטרה הפוליטית ההונגרית שבקלון — "חשבתי, שמימתך בהונגריה, כבסלון בקיה, פותחת לנו פתח לזיק-תקוה. בבודפשט טענת, שאין לך ענין בגירוש. מה מתרחש כאן? לפחות אמור לי את האמת" (דו"ח קסטנר 32).

ב השיחה נסתיימה בשאלה-ותשובה אפיינית זו:

קסטנר: "אני מבקש אותך לענות לי ברורות על שתי שאלות: 1. האם הגירוש צפוי באופן בלתי אמצעי? 2. האם זה יהיה גירוש כללי, או שיגיע רק במוכשרים-לעבודה כדוגמת קישטרצה?"
 ויסליצני: "אינני יודע, כבר זמן לא הייתי בפשט. בשבוע הבא אני נוסע לשם, ואדבר עם אייכמן, תמצא אותי או" (שם).

ד כלום אין הדברים מוכיחים, שקסטנר עוד לא אמר נואש, וכי הוא לא הסתפק בהבטחה שקיבל מקרומיי על הצלת 600 "המיוחסים" בלבד? הוא חקר לדעת את תכניתיהם המלאות של הגרמנים לעתיד, למען ישכיל לכוון את מאמצי ההצלה שלו בהתאם לכך.

ה 14. אין ברצוני להרחיב את הדיבור על מאמצי ההצלה של קסטנר בכל הכיוונים האחרים. על פרשה ברנד דובר באריכות בפסקו של חברי השופט אגרנט. אוסיף רק מלים ספורות. המשא-ומתן על שליחת אדם לקושטא נהל בין ה-8 ל-18 במאי. ברנד יצא לדרכו ב-19 במאי, ואין כל ספק — ואיש גם אינו חולק על כך — כי בענין זה היו קסטנר וברנד בדעה אחת, כלומר שניהם חתרו לקראת הצלחת השליחות. והנה יש לפנינו עדותו של אדם מן החוץ (אירה הירשמן, נציג מועצת פליטי המלחמה מיסודו של הנשיא רזבלט, בספרו Life Line to a Promised Land, מוצג 16, ע' 125), כי דאגתו הראשית של ברנד, כאשר הושהה זמן רב מדי בחוץ-לארץ, היתה דבר המשכת הגירושים וההריגות של אייכמן בשיעור של 12,000 איש ליום. דאגתו של ברנד היתה גם דאגתו של קסטנר, ומאמצי ההצלה של הלה היו גם מאמצי ההצלה של זה. ואילו שיתוף-פעולה בהשמדה היתה מגמתם של הלה, מה היה להם ולדאגה זו?

י 15. ועתה הערה קצרה אחת על המשלוחים לאוסטריה. הנשיא המלומד ביטל במחיי יד את טענת קסטנר, כי 15,000 היהודים נשלחו לאוסטריה על-פי השתדלותו שלו, וציין כי הדבר היה פרי הסכם שנערך בין קלטנברונר וראש צירית וינה, ס.ס. בריגדה-פיהרר בלשקה. אינני מוכן לומר, כי מסקנה זו אינה נכונה, שהרי היא מבוססת על חומר ראיות.

מ"מ הנשיא (חשיב)

אך ברי לי, כי אין זו המסקנה האחת שאפשר להסיק מחומר הראיות, וכי גם לגירסתו של קסטנר יש ויש סמוכין, ואלה הנימוקים:

- במחצית מאי החלו משרפות אושביץ לפעול במלוא-הקצב. החלל בגירושם של 310,000 היהודים שהיו עצורים במחנות ההסגר ובגטאות שבקרפתיה תחתית ובטרנסיל-
 א בניה. זה היה הקלף החזק בידי אייכמן, כשנסע ברנד בשליחותו לקושטא: אייכמן רמו על-ידי כך כי הוא יהיה מוכן לעכב את הגירוש אם תובא במועדה הסחורה שהשתוקק לה כל כך. בינתיים סירב בעקשנות רצחנית לעכב את הגירוש, ו-12,000 יהודים הוסיפו להישלח על-ידו לגורלם המר מדי יום ביומו. עובדה זו די היה בה, לפי שיקוליו, לעורר את דעת הציבוריות היהודית בעולם להיעתר לדרישתו ולדאוג למשלוח הסחורה (דו"ח פרוידיגור, ע' 35-36). ואמנם עובדה זו הודגשה והוטעמה על-ידי ברנד בשיחותיו בקושטא (מוצג 16, ע' 124-125). ברנד בושש לחזור וטחנות אושביץ המשיכו לטחן בלי-הרהר. יהודי המחנות של קרפתיה וטרנסילבניה, 310,000 במספר, כבר הושמדו כליל, או ברובם המכריע, והצורך החל נותן את עיניו ביהודי המקומות האחרים (דו"ח פרוידיגור, ע' 32, 34). בינתיים החלו הגרמנים חוששים שמא יאזל חומר ההריגה לחלוטין, ואם יבוא יום והסחורה תגיע מחוץ-לארץ באיזו דרך שהיא, לא יהיו עוד בידם יהודים חיים לשלם תמורתה. לפיכך הוקם המחנה בשטרסהוף שליד וינה, ולשם נשלחו בסוף יוני 15,000 יהודים מהערים סג'ד, דברצין ובאג'ה. יהודים אלה "הושמו על הקרח", לפי ביטוי הציני של אייכמן, כלומר נשמרו לעת מצוא. למה לא ייאמן קסטנר באמרו (פרוטוקול 49-50), כי תכנית זו הוצעה לאייכמן על-ידי ועדת ההצלה, וכי היא נתקבלה על-ידי מפני השיקול האמור? ומה גם שהוועדה שקלה על ידו תמורת חסדו זה טבח ותקילין, ובו בזמן השתלבה התכנית יפה גם בתכניתם של קלטנברונר-בלשקה. יש, אפוא, רגליים לדעה, כי מחנה שטרסהוף היה מיועד לשמש, כמחנה קולומבוס בבודפשט, מקום-אגירה נוסף של "מיוחד-סיים", שממנו יוצאו יהודים להצלה לעת הצורך. "עד לחשבון" (ראה גם דו"ח פרוידיגור, ע' 35, 37). ההוכחות על אי-נכונותה של גירסת קסטנר הן, ברובן המכריע, על דרך השלילה: הנני ברנד לא סיפרה על משלוחים אלה בעדותה; קסטנר אינו מזכירם בשבועתו הגירנברגית (מוצג 73); בכר (שקיבל את האתנן, לפי גירסת קסטנר) אינו זוקף הישג זה לזכותו בדו"ח שלו למעצמות הברית (מוצג ק"ז) ובהצהרתו בשבועה (מוצג 74). אך לא ראינו אינה ראיה. קסטנר, למשל, מספר על זה על דרך החיוב ובמפורט (דו"ח 49-50, פרוטוקול 51, והשווה מוצג מ"ו, ע' 436-7).

המסקנה הבלתי-נמנעת היא, אפוא, לדעתי, כי מעולם לא צמצם קסטנר את פעילותו בביצוע הסכם "המיוחסים" בלבד. בפרק זמן מסוים קיננה בלבו התקפה הגדולה לראות בהצלחת "תכנית אירופה" כולה, משנתבדתה תכנית רחבת-ממדים זו פעל במגמה לתכנן ולבצע תכנית הונגריה רבתי, בד בבד עם תכנית זו, וכאחד משלביה, נתן ידו גם לתכניות צנועות יותר, דוגמת "הסכם המיוחסים", שמקורו ב"הסכם עליה" קודם. ועם השתדלויותיו לראות בביצועו של הסכם זה, ובעת ובעונה אחת עם מאמציו בכיוון זה, לא חסך עמל מנפשו לבקש גם אמצעי הצלה אחרים; בהם הספקת אמצעים לחיפוש דרכי בריחה,

מ"מ הנשיא (חשיב)

העברת יהודים למחנות עבודה או מחנות הסגר ושימור יהודים ב"מקומות אגירה", בתקנה שבבוא השעה ייגאלו אף הם משעבודם.

16. לבסוף אני צועד צעד אחרון — ובכך אני מרחיק מאד לכת — ואומר, שאף אם גזר קסטנר שתיקה על עצמו ביודעין, אך מתוך כניעה אילמת לרצונם התקיף של הנאצים, וכדי להציל מגיא-ההריגה קומץ של יהודים, עדיין אין מכאן ראיה שהוא הכתים את ידיו בשיתוף פעולה עם אויבי עמו לבצע את תכניתם להשמיד את רוב-רובו של הקיבוץ היהודי בהונגריה, אף אם עלידי מעשיו — ביתר דיוק: אפס מעשיו — הוקלה מלאכת ההשמדה, אבאר את דברי:

אילו הוכח באותות ובמופתים, כי קסטנר ידע והכיר שגילוי "סוד הרייך" יש בו כדי להציל מאות ואלפים, ואף-על-פי-כן, ובמתכוון, שם מחסום לפיו כדי שלא תסוכל תכניתו להצלת "המיוחסים", הייתי מצדיק עליו את הדין. אך איש לא דיבר על כך אפילו ברמו קל. כיום כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים שבילי-איסטרטגיה ודרכי הצלה, ועד אחרי עד מופיע ומספר במין מומחיות מחתרתית, כי אילו נהגו כך היו מצילים כך וכך עשרות אלפי יהודים, והואיל ולא נהגו כך ניצלו רק כך וכך מאות. אך איש לא העז לומר, כי קסטנר ידע ידיעה ברורה או, בימים הטרופים ובשעות הגורליות, כי הדרך שבה הוא בוחר תביא לידי הצלת מיעוט שבמיעוט בלבד. נהפוך הדבר, ההוכחות מורות, כי הוא עשה מה שעשה משום שחשב שבדרך בה הוא הולך יעלה בידו להביא להצלה מפסימלית, וכי כל דרך אחרת נדונה לכשלון ותוביל להשמדה גמורה. הוא עצמו מביע בדו"ח שלו אי-שביעות-רצון מן התוצאות העגומות, אך מצין כי הצלחה גדולה מזו אי-אפשר היה לקצור. משמעות הדבר, שהוא בחר בקו הגרמני, ונכנע לדרישה לשתוק, לא כדי להביא לידי השמדה כי אם להציל. והוא נטל על עצמו את האחריות הכבדה באומץ-לב ומתוך הכרה ברורה, כי זו הדרך האחת והיחידה שבה אפשר להציל את שארית הפליטה. בנימה זו עצמה הוא מסיים את דברי המבוא של הדו"ח של ועדת העזרה וההצלה. הלוא אלה דבריו שם:

"יותר מאשר אומץ למות דרוש היה אומץ לשאת באחריות. בעבורנו לא יכול להיות פרס גדול יותר מאשר הסיפוק שחלק — ולו גם קטן — של יהדות אירופה, שנידונה לכליה, ניצל לחיים, ואולי לקראת עתיד אנושי יותר."

וקסטנר אינו היחיד שחשב כך. את ספרו Black Book on the Martyrdom of Hungarian Jewry (מוצג ג'), שהוא מעין "מגילת איכה" על יהדות הונגריה, מכתיר המחבר אויגן ליוואי בפסקו:

"..... Every Jew, who survived in occupied Europe is a kind of itinerant miracle, the result of incredible endeavours and struggles....."

מ"מ הנשיא (חשיף)

(כל יהודי שנותר לפליטה באירופה הכבושה הוא מין נס נודד, פרי מאמצים ומאבקים שלא ייאמנו).

א ולקסטנר יש יד, ויד רחבה, במעשי נסים אלה. הוא הציל לא אדם אחד, כי אם — אפילו לדברי מתנגדיו המושבעים — לפחות 1,700 יהודים. כלום מן הראוי לדונו בששים שבטייִאש על כך? לא נמצא אדם — זולת המשיב — אשר העז לומר על קסטנר שהוא בוגד, או שנהג כבוגד. פרוידיגר מפקפק בכושר־המנהיגות שלו ומאשימו בהעדר סגולות של ארגון, של דיוק, של בחירת האנשים הנכונים לתפקידיהם המתאימים. במקום אחד (דו"ח פרוידיגר 27-28) הוא מתאר את קסטנר כאדם בעל געוץ־הגדלות, אמביציוזי, בוהמי, דיקטטור, רודף כבוד ומתקנא בהצלחתם של אחרים. במקום אחר (שם, ע' 29-30) הוא מאשימו על שלא הציע לאייכמן אדם אחר לשליחות לקושטא, חוץ ממנו ומברנד, ומיד לאחר זה הוא מוצא פגם בכך שברנד נסע ולא הוא, קסטנר. אף־על־פי־כן אין הוא מעז להאשים את קסטנר בבגידה. נהפוך הדבר: הוא מתארו כאדם בעל אידיאלים, אמיץ לב, איש שמוכן להקריב הרבה בעד רעיונותיו, עסקן ציבורי שפעל גדולות לפני כניסת הגרמנים להונגריה. בדבר תכנית "המיוחסים" לא זו בלבד שאין פרוידיגר מטיח דברים כלפיו אלא מהללו ומשבחו על שהתחיל ב־300 איש וכילה ב־1,700. ומה שמעניין ביותר: בין שאר החסרונות הוא מונה בקסטנר "ציונות־יתר", ומתמרמר עליו שראה את הכל באספקלריה של ארץ־ישראל ושל ההסתדרות הציונית (דו"ח פרוידיגר 27; מוצג ג' 267). בשבילנו, כאן במדינת ישראל, דומה אני, חסרון זה מעלה גדולה הוא.

ד גם קראוס מונה בקסטנר חסרונות רבים כרמון. אף־על־פי־כן אין גם הוא אומר, כי קסטנר נתן ידו במתכוון למעשי־ההשמדה של היהודים.

ה ובתחום המוסר: אין כאן שאלה אם מותר לו לאדם להרוג רבים כדי להציל מועטים או להיפך. השאלה היא בתחום אחר לחלוטין, וכך יש לנסחה: רואה אדם שקיבוץ שלם צפוי לאבדון, האם מותר לו לעשות מאמצים כדי להציל את המעט, אף כי חלק מן המאמצים כרוך בהסתרת האמת מן הרבים, או עליו לגלות את האמת לכל, אף כי לפי מיטב הכרתו יוכחדו על־ידי כך הכל? כמדומה אני, שהתשובה על כך ברורה: מה בצע בדמם של המעט אם הכל ירדו אל שחת? מבחינה זו מאלפים ביותר דבריו של פרוידיגר. אדם זה, שהוחזק בעיני הכל איש ישר ומנהיג מוכשר, נשאל על־ידי הנשיא שאלה פשוטה והשיב עליה תשובה ברורה:

י "בית־המשפט: האם יהודי שרצה להציל יהודים היה צריך להתעמק במטרתם של הנאצים, במסחר הזה ובכסף הזה, או היה מספיק בשביל יהודי לומר: כל נפש של יהודי שהנאצים מרשים לי להציל, אני מציל, ואם הם דורשים כסף אני משלם כסף, ואם יש להם איזו מטרות פוליטיות או מטרות בלתי ידועות לי, זה לא מעניין אותי; או האם היתה צריכה

תי"מ הנשיא (חש"ן)

לעמוד השאלה בפני היהודים: אולי בזה הם רוצים ביתר קלות להשמיד את יתר היהודים?

זו באמת שאלה כבדה מאד, אדוני הנשיא, ואני יכול לתרץ זאת רק על-פי דין תורה. לפי ידיעתך, אם אפשר להציל יהודי אחד — צריך להציל אותו, זאת אחת משלוש המצוות שעליהן ייהרג ובל יעבור, אם אני יכול להציל מישהו, ואם אפילו מזה יבואו אחר-כך איזה דברים יותר חמורים לאנשים אחרים, לפי דעתי על-פי דין תורה אני מחוייב להציל אותו, אם יבוא ואם לא יבוא דבר חמור אחר מזאת . . . . . אם אני יכול להציל, אני צריך להציל . . . . . לפי ידיעתך, מי שצריך להציל את האנשים ואפשר לו להציל, צריך לעשות זאת" (עדות פרוידגור, כ"ד—53).

ובכן, גם כיום, בימי מנוחה, בימי שלום ושלוה, ולא באנדרלמוסיה של הימים ההם, מכרין ומודיע אדם ישר לכל הדעות, כי חובתו של קסטנר היתה להציל, אף אם את המעט, ואפילו נפש אחת בלבד, ואם הוא מתנגד מושבע, כך — אנו מה נענה אחריו? מתשובתו תיו של פרוידגור אני מסיק כי גם הוא, פרוידגור עצמו, אילו היה במצבו של קסטנר, ואילו היתה אז דעתו כדעת קסטנר, היה מעז לקבל על עצמו את האחריות המלאה ונוהג כמותו.

ואדם פחות ברה"כ מפרוידגור, אך גם הוא מאלה שחזו מבשרם את אימי הימים הנוראים, משיב על שאלה דומה ואומר:

"אם נפל בגורלו של מישהו שהוטל עליו תפקיד בתוך מצב של סכנת מוות להציל חלק מהנתונים בסכנה, ויש לו ברירה אם לתת לכולם ללכת לטמיון או להציל נפש אחת או יותר, אני סבור שעם כל האכזריות שבדבר חובתו להציל" (עדות ד"ר הרמן, פרוטוקול 391).

והרי אלה היו ימים טרופים לגולה היהודית בהונגריה. אי-אפשר היה לכנס אסיפות-עם, לדבר בגלוי, להיוועץ ולהימלך. לפעמים צריך היה אדם לפעול על-אתר ועל אחריותו שלו, פן יחמיץ את השעה. ביטוי נוקב למצב נתן קסטנר עצמו בדו"ח שלו (מבוא, חלק 1):

"הרבה דברים ייראו לאדם כפרדוקסים, בלתי מובנים, או אפילו קשים להאמין: היו אלה זמנים מטורפים, גם לנו, שחינו את המאורעות, נראו הדברים לפעמים כרוחות-עוועים, וכבלתי ניתנים לתפיסה אנושית. קשה היה לתפוש אותם בקנה מידה נורמלי של המחשבה האנושית. במלחמה זאת היה צורך להילחם בשיטות ובאמצעים יוצאים מגדר הרגיל."

תי"ח הנשיא (חשי"ן)

א ואין לומר בשום פנים, כי קסטנר התווה את קווי-פעילותו בפוזיות, בקלות ראש, מתוך חוסר אחריות ובהעדר התחשבות בזולתו. נהפוך הדבר: על אף הדברים הקשים שהוטחו בפניו מצד שוטניו ומתנגדיו ניכרים בכל מעשיו הכרת רצינותה של השעה, הרגשת אחריות, לבטי נפשו של עסקן בעל חוש ציבורי מפוכח ודאגה ללא-גבול להצלת שארית הפליטה, בעצם ימי השואה, כאשר השתררו מהומה ומבוכה בציבוריות היהודית וכל אחד דאג לעצמו ולביתו, הוא כותב למר סלי מאיר (מוצג 25, מיום 25.4.44, החתום על-ידי קסטנר וברנד):

ב "תאמין לנו אדוננו הנשיא שבמשך הימים והלילות האיומים האלה שאלנו את עצמנו פעמים אחדות את השאלה אם אפשר לעצור על-ידי מפעל כלשהו את גלגל הגורל, והגענו לידי מסקנה שאסור לנו להירתע מכל קרבן אם קיים אפילו רק סיכוי מינימלי לממש את הנקודות שהזכרנו לעיל" (היינו, קיום החיים של היהודים, עיכוב הגירוש, מניעת ריכוז טוטאלי ועליה).

ג ובמכתבו הנוסף אל הנ"ל (מוצג 26, מיום 14.5.44) אנו מוצאים ביטויים אפיניים אלה:

ד "הדיונים שהחילוננו בהם בתחילה עם וילי, הגיעו לשלב אשר בו הודלק ניצוץ אור בחושך ופרספקטיבה בפנינו ..... כוחותינו מרוכזים עד כה במניעת הגירוש ובהכנת עליה גדולה תוך כדי כך במידת האפשר ....."

ה אך איתרע מזלו של קסטנר, כוונותיו הטובות סוכלו ושגגותיו נעשו זדונות, נבואה נורקה מפיו כאשר סקר בשנת 1945 את פעולותיו בעבר ואמר במרירות על מזימותיו של אייכמן בקשר להצלת המועטים:

ו "אם אנו משלימים עם זה, אז אנו נהפכים לשותפים לגירוש של האנשים אשר בהם בחרו בכל כך הרבה יסורים להצלה ....." (דו"ח קסטנר, ע' 42).

ז ולפלי אמר פעם מתוך דכדוך-הנפש (מוצג 39):

ח "אני סיכנתי את חיי ואת כבודי."

ט 17. וכאן חייב אני להצביע על טעות אחת גדולה שנפלה, לדעתי, בדיונים אלה, היינו: חריגה שלא מדעת ושלא במתכוון מתחום המשפט לממלכת המוסר. ייאמר שוב בכל לשון של הדגשה, כי המשיב גרינוולד לא טפל על קסטנר רק פגמים מסוג שפלות מוסרית או ירידה רוחנית או מנהיגות גרועה. הוא האשים אותו גם בעשיית עבירות פליליות מסוייגות ומוגדרות, כלומר מעשים שהחוק בכל ארץ תרבותית מעניש עליהם בחומרה יתירה. הלוא אלה דבריו המפורשים בעלוננו:

נ"מ הנשיא (חשין)

„על יסוד תחבולותיו הפליליות (של קסטנר) ובגלל שיתוף פעולתו עם הנאצים . . . . אני רואה אותו כרוצח בעקיפין של אחי היקרים.“

ועוד הוא אומר :

„היכן המיליונים מכספי יהודי הונגריה שלא נמסר עליהם דין וחשבון ? היכן הכספים העצומים שיהדות העולם העבירה אליו (אל קסטנר) ? היכן המזוודות השמנות ובהן זהב, תכשיטים ודברי ערך אחרים, שהוא נטל לידיו והבריא אותן אל מעבר לגבול ? עכשיו הוא מנסה להוציא קפיטל מזה שהוא הכשיר את הקרקע לרצח המוני של מאות אלפי יהודים הונגריים בטרנספורט המקרי לחו"ל דרך ברגן-בלזן . . . .“

דומה אני, מלים ברורות וגלויות, רצה ושוד וגזל ומעילה באמון. נאמן להאשמותיו אלה חרץ המשיב בו במקום גם את גזר-דינו של קסטנר. הלוא זו קריאתו בפתיחת דבריו באותו עלון :

„ידידי חברי המזרחי מהונגריה !

ריח של פגר מגרד את גחירי !

תהיה זו הלוייה משופרא דשופרא !

את ד"ר רודולף קסטנר צריך לחסל !“

ובכן, דברים אלה, לא יותר אך גם לא פחות מאלה, היה על המשיב להוכיח מבחינת המשפט הצרוף. למעשה ניטשטשו התחומין בדיונים אלה, ומשפט וערכי מוסר וציבור שימשו בהם בערבוביה. מתריע באיכות המשיב על קסטנר וטוען: מי שמך לפה ? מי מינה אותך נציג לכל יהדות הונגריה ? אתה „חטפת“ את המנהיגות ! לפיכך אתה אחראי, אך לא זאת היא השאלה שאנו מתחבטים בפתרונה. אין חובתנו לפסוק כאן אם קסטנר פעל ודיבר ברשות או שהוא, כמו ידיו, נטל לעצמו כתר מנהיגות. השאלה היא אם לאחר שהכתר הוטל על ראשו נהג כפושע והוביל או סייע בידי אחרים להוביל את צאן-מרעיתו לטבח. מטעם זה נראים לי מיותרים לחלוטין כל דברי הסניגוריה עליו כמנהיג דגול, כמדינאי מזהיר, כעסקן ציבורי מסור. ייתכן מאד, שקסטנר היה מנהיג בינוני ואפילו פחות מזה. ייתכן מאד שאפשר למנות בו פגמים מוסריים, ועל זה אינני מוכן להתווכח בשלב זה. הוא ודאי שגה שגיאות תכסיסיות מרובות. באיכות המשיב מכריז, כי „תפקיד המנהיגים היה לקרב ליהודים את תחושת הסכנה המתקרבת“. כן טוען הוא, כי קסטנר היה חייב למסור בידי מנהיגי קלון את הברירה אם יתנו לאנשי הקהילה לעלות לקרנות או ייעצו להם לברוח או להתקומם. פרוידגור מאשים את קסטנר (ד"ח פרוידגור, ע' 29) על שלא הציע לשגר לקושטא שליח אחר, זולת ברנד, לפי שזו היתה שליחות חשובה ביותר וגורלם של אלפי יהודים היה תלוי בה. במקום אחר (שם, ע' 30) הוא מאשים אותו

מ"ח הנשיא (תשי"ן)

בכך, שלא נסע בעצמו, ואין הוא חושש כלל לפגם של נטילת כתר לעצמו. במקום שלישי הוא מתרעם (שם, ע' 29) על שפעל קסטנר על דעת עצמו ולא הביא בסודו את שאר מנהיגי העדה. מתנגד אחר (ליוזאי, בספרו הנ"ל, מוצג ג', ע' 268) נוקט אותו קריביקורת ומטיח דברים כלפי קסטנר (שם, ע' 272) על אי-מסירת השבונות בדבר הכספים שנכנסו לידי בימים ההם. קראוס מספר על התנגדותו לקו הגרמני ומוסיף, כי הוא הציע להצפין את קסטנר מחמת הגרמנים, אך זה סירב לנטוש את מקומו ואת קו הפעולה שלו. ובכך, מה הפועל-יוצא מכל אלה? קסטנר לא היה מנהיג טוב. הוא לא מילא את תפקידו כהלכה. מבחינה מסוימת היה מנהיג גרוע. הוא שגה שגיאות לאין ספור. ייתכן מאד, שקראוס לא היה נוהג כמותו. ייתכן, שפרוידהג ושרטן ושאר המנהיגים בתקופת השואה אף הם לא היו נוהגים כמותו. ייתכן אפילו, שכמה מאתנו, אלה הנוטלים חלק בדיונים אלה, היו נוהגים אחרת. ובכך מה מוכיחים דברים אלה? היש להסיק מהם שקסטנר הוא פושע, רוצח או מסייע בידי רוצחים? מדברי כמה מן העדים — אך בשום פנים לא מכולם — אפשר אפילו להעלות גירסה שרמתו המוסרית של קסטנר לא היתה גבוהה ביותר ושמבחינת אישיותו לא היה ראוי לאיצטלה נכבדה זו בה התעטף. אך איש מהם, זולת המשיב עצמו, לא העז — כפי שכבר ציינתי — להטיל בפה מלא פגם בכוונותיו הטובות, ולא כל-שכן שאיש מהם לא העלה על דל שפתיו את האשמה של רצח או סיוע לבצע מעשי רצח. ואף-על-פי-כן נראה לי, כי עליידי מאשימי קסטנר ומרשיעיו כאן, בדיונים אלה, הודגש יתר על המידה הצד המוסרי דוקא, וגורם זה הונח עלייהם, ולעניות דעתי שלא כדין, ביסוד מסקנותיהם. אומר חברי השופט זילברג כבר במברא לפסקו (סעיף 1):

ד «ושואות לבית-משפט זה עיני הציבור הרחב, המעוניין גם — וראשית כל — בצד המוסרי של הבעיה, וכל התחמקות ממתן תשובה לשאלות שאנו יכולים בגדר דיונונו להשיב עליהן, היא בה משום מעילה בתפקיד» (ההדגשה במקור).

ה ושוב (שם, סעיף 30):

«אנו כאן, כפי שכבר הודגש וחזר והודגש, לא באשמתו הפלילית של קסטנר אנו עוסקים אלא באשמתו המוסרית.»

ו ועוד (שם, סעיף 32):

«..... חובתנו היא להגיד את אשר בלבנו, ושלא להצדיק התנהגות ומעשים הנראים לנו כפסולים מן הבחינה המוסרית.»

ז אך כבר ציינתי לעיל (סעיף 2), כי יש שני צדדים למטבע, וכי במקום שנשמע קולו של האחד: «טמא», מהדהדים קולותיהם של רבים: «טהור». כך, למשל, אומר אויגן ליוזאי בחיבורו הנ"ל, «הספר השחור» — מוצג ג' — ע' 272:

מ"מ הנשיא (חשין)

"Grievous charges were brought against Kasztner & Co. in general.... because no account had ever been rendered by them in respect of the huge sums collected by that time. Similarly, Kasztner never accounted for the amounts paid into his account from foreign sources. Dr. Kasztner and his companions have therefore only themselves to blame, if Jewish circles in general distrusted their activities from the beginning and, even up to the present time, are suspicious of their management of funds."

וראה גם תיאור אֶפיו של קסטנר על-ידי אותו מחבר, שם ע' 267-269. אך לעומתו אנו קוראים במוצג 20 («פנים-אל-פנים עם אייכמן» לא. קולב, «משמר», מיום 19.12.47), כך:

«..... יש להעריך הערכה מיוחדת את פעילותם של אנשים כגון ד"ר קסטנר, שהצליח הודות לעוז רוחו ולכשרונו הדיפלומטי המיוחד להציל אלפי יהודים מטרנסילבניה, מהונגריה ומצ'כוסלובקיה..... להצילם בסערת-המלחמה המשתוללת ולהעבירם אל חוץ-לארץ נייטרלי».

ושוב:

«אם תיכתב פעם מגילת יזכור למה שקרה לנו בשנות האבדון, או גם פרק זה של הצלת יהודי הונגריה ייכנס בו, ואז ייזכר לטובה גם מפעלו של קסטנר וחבריו» (מוצג 21 «ממעמקים» לאריה טרטקובר, «דבר», מיום 25.6.47).

ועוד:

«ישראל קאסטנר, יהודי כפוף גב במקצת, דק עצמות, העמיס על כתפיו את כל הטרגדיה היהודית של דורו, עמד על קבר המיליונים ובצפרניו נאחו בגלגל האכזר של תולדות ישראל בתפוצותיו וניסה לטובבו אחרנית..... מה קטונו לעומתו בעלי המוסר ששמרו את נקיון כפם ממגע עם גרמנים ובמוסריותם הנעלה לא הצילו בעת השואה נפש אחת בישראל..... מאות אלפים יהודים..... יודעים מעט שעל חייהם עליהם להודות לעתונאי הזה שעזב את עתונו על מנת לעשות היסטוריה במקום לכתוב אותה.....» (מוצג 39, יואל פלגי, «לבוא ישראל קסטנר», «דבר», מיום 11.12.47).

מ"מ הנשיא (חשין)

השאלה איננה, איפוא, אם קסטנר היה — או לא היה — איש מוסר, אלא אם היה שותף למרצחים, וכאן, לדעתי, גם טעותו של הנשיא המלומד, אינני בא בריב עמו, כאמור, על קביעותיו העובדתיות הראשיות, אך נראה לי, בכל הכבוד, כי ממצאיו אינם מחייבים דוקא את המסקנות אליהן הגיע — היינו, שיתוף פעולה מטעם קסטנר להשמדת היהודים — וכי הם מתיישבים במידה הולמת יותר עם מנהיגות גרועה מבחינה מוסרית וציבורית. אני חוזר ומדגיש: מקור הטעות בעוץ, לדעתי, בכך, שהשאלה לא הועמדה כהלכה, ובמקום להפש את היסודות הפליליים במעשיו של קסטנר, ביקשו להצדיק את המשיב מטעמים ציבוריים ומוסריים. ראיה לנטיה זו — ביתר דיוק: לסטיה זו — אנו מוצאים באחת מהצהרותיו הגלויות והברורות של בא"כוח המשיב, במהלך הדיון נתעוררה שאלה אם מותר להשמיע עד מסויים מחוץ-לארץ, טען על כך בא"כוח המשיב (פרוטוקול, י"א—11):

„אף-על-פי שבאופן עניני עדותו של האיש הזה שבא מצרפת אינה בדיוק רלבנטית, אבל הואיל ובכל המשפט נקטתי עמדה של יריעה רחבה ככל האפשר ושמיעת כל מה שאפשר — אני בדעה שרצוני לשמוע אותו
.....“

ולמטה מן הענין:

„אני מעוניין שישמע עד כמה שאפשר יותר.“

כבר הראיתי במקום אחר (לעיל סעיף 2), כי נטיה זו להרחיב את היריעה מן הראוי היה לדכאה באיבה במשפט הנוכחי, כאן אנו למדים באיזו מידה הביאה נטיה זו לידי טשטוש התחומין בין משפט, מוסר וערכי חברה וציבור.

18. סיכומו של דבר: אנו לא נדרשנו בדיונים אלה לקבוע את שיעור קומתו של קסטנר כמנהיג, כמורה-דרך, כפרנס הציבור, כן לא נתבקשנו להעריך את מידותיו ודמותו המוסרית, גבולי המריבה היו מצומצמים הרבה יותר, בא"כוח המשיב קורא בהתרגשות, כי אם יוצדקו מעשי קסטנר אין תקומה לעם ישראל, לפי שכל מנהיג ינהג כמותו בשעת צרה, כן הוא אומר — בדברו על הנימוקים למה לא קרא קסטנר למרד — „חוסר נשק לא צריך היה לשמש סיבה לאי-התקוממות“. פירוש הדבר, שעל יהודי הגטאות בערי השדה של הונגריה היה להילחם ולמות על קידוש השם ועל כבוד העם. בהקשר זה הוא מצביע על מורדי גטו ורשה, שנפלו וקידשו במוותם שם שמים ברבים, גם זוהי השקפת עולם, וההיסטוריה עקובת-הדם של עם ישראל מספרת רבות על גיבורי רוח כאלה, אך יש גם השקפה אחרת, שונה ממנה ומנוגדת לה, וגם לה, להשקפה שונה זו, יש שרשים בדפי ההיסטוריה שלנו, ירמיהו הנביא, למשל, הטיף לכניעה לפני האויב ולכריתת ברית שלום עמו, ורבן יוחנן בן זכאי בחר להציל מה שאפשר היה להציל בעת צרה. אף-על-פי-כן לא האשימם איש במכירת נפשם לשטן, כן אין להביא ראיה מפלוני הרב שהלך עם אנשי קהילתו לתאי ההשמדה וסירב להיפרד מהם, ומאלמוני המנהיג שהתאבד ובחר

מ"מ הנשיא (חשין)

מזות מחיים, מפני שלא יכול היה לראות בצרת עמו. אלה הם ענקי רוח שאין למוד אותם בקנה-מידה של בני-תמותה (אף שנמתחה ביקורת גם על אותו מנהיג שהתאבד מרוב צער על גורל בני עמו והותרס כנגדו, כי מנהיג אמיתי נשאר עם בני עדתו עד הסוף המר .....). בימי חורבן הבית בחרו הקנאים למות איש בידי רעהו מאשר לנפול בידי האויב, ורבני קהילות ישראל בימי מסעי הצלב הטיפו להשחתה עצמית. לא בוגדים היו אלה, כי אם קדושים, אף שיכלו לבור להם דרך אחרת. ואת קסטנר מבקש מאתנו בא-כוח המשיב למוד בקנה-מידה של מנהיג אידיאלי דוקא. אך נתעלם לו, כי ההיפך ממנהיג גדול אינו בהכרח "בוגד" ומוכר נפשו לשטן, ומסייע בידי רוצחים. בין זה לאלה יש גם דרגות אמצעיות: מנהיג בינוני ומנהיג "לא-יצלח" ומנהיג גרוע. ויש גם מנהיג בעל מוסריות מפותקת. אף-על-פי-כן לא יאמר עליו בשל כך בלבד שהוא בוגד, ואין מעמידים אותו לדין על בגידה. שום חוק, לאומי או בינלאומי, אינו קובע מה הן החובות שעל מנהיג למלאן בשעת חירום כלפי אלה הסומכים על הנהגתו והנתונים לפיקודו. כן אין שום חוק המצמיד אחריות פלילית לראש מנהיג שאינו נוהג במסיבות כאלה באחריות סבירה של מנהיג. לדעתי מותר לומר בפה מלא, כי אם פוסקים שקסטנר שיתף פעולה עם האויב מפני שלא גילה לעולי הרכבות בקלון, כי הם מובלים להשמדה, מן ההכרח להעמיד היום לדין את דנציג ואת הרמן ואת הנזי ברנד ואת רבס ואת מרטון, ועוד הרבה מנהיגים ומנהיגים-למחצה, שמילאו אף הם פיהם מים בשעת משבר, ולא הודיעו לאחרים מה שידעו הם, ולא התריעו ולא הזהירו על הסכנה הממשמת ובהא. ואפילו פרידיגר עצמו זה האיש טהור-המצפון ומשיר-הלכת, אף הוא לא יינקת. אם צדק הנשיא המלומד בפסקו, הרי שדינו של קסטנר הוא מיתה, לפי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תשי"ז-1950. אני מסרב להאמין, כי שופט בישראל היה גוזר למיתה דינו של קסטנר, ודינם של אחרים כמותו, על סמך חומר הראיות שהוגש במשפט זה.

מפני שעמים אלה אין בידי לאשר את מסקנותיו של בית-המשפט שלמטה בדבר האישום שהטיה המשיב כלפי קסטנר על שיתוף-פעולה עם הנאצים להשמיד המוני ישראל בהונגריה בימי המלחמה האחרונה.

19. אני מקבל במלואם את ממצאיו של הנשיא המלומד ואת מסקנתו לחובת קסטנר בדבר העזרה שהושיט זה לפרשע-המלחמה קורט בכר להינצל מעונש. נאצי ערום זה הכין לעצמו, כידוע, "אליבי" איתן עוד לפני התמוטטותו המחלטת של הצבא הגרמני. ברגעי הגסיסה של הרייך השלישי החל דואג לעורו שלו וכל מעייניו היו נתונים מאז ליצירת ראיות ולאיסוף הוכחות על מעשי חסד שגמל, כביכול, עם החלכאים. הוא חזר על בתי-סוהר במקומות שונים ברייך והוציא אנשים יהודים ממאסר, החזיר חלק מהרכוש היהודי השדוד שהיה מצוי ברשותו וברשות אחרים וטרח במסירת מחנות הסגר, על אסי-דיהם המעונים, לידי מעצמות הברית. לפי השערת אחד העדים (שווייגר, פרוטוקול 464, ומאמרו "כופד יהודי הונגריה שנשמר בידי איש ס.ס. גרמני", שפורסם ב"דבר", מיום 5.10.47, מוצג 41) שיתף בכר פעולה עם ועדת העזרה וההצלה גם בכודפשו, בימי השואה, לפני בוא הסוף. אך מעשיו האחרונים של בכר, לאחר שנוכח לדעת, כי אפסה כל תקוה לנצח במלחמה, אינם עשויים בשום פנים לכפר על עוונותיו הראשונים. הרי זה הקצין בכר

ח"מ הנשיא (תשי"ז)

אשר אמר פעם לקסטנר, כשהתאונן האחרון לפניו על מעשי הזוועה של הגרמנים נגד היהודים:

„אתה בכלל יודע יותר מדי בשבילי“ (פרוטוקול 289).

- א ואשר היה פעיל כל כך, כעוזרו הנאמן של הצורך הימלר, ב"פתרון" הצד הכלכלי של שאלת היהודים. למה זה, איפוא, ראה קסטנר לנכון לעמוד לימינו של צורך ישראל זה ביום-הדין? אין זאת, כי קסטנר נתרשם עמוקות מן העובדה שבכר היה אולי היחיד בקרב הנחשים הנאצי אשר התייחס אליו באדיבות-מה ודיבר אליו לעתים בלשון אנושית. ונאצי ערום זה ידע לקנות לבות בני-אדם. הרי גם סלי מאיר אמר עליו שהוא „אוקיי“ (פרו-טוקול 464). ואל יתפרשו דברי אלה כהצדקת מעשיו של קסטנר. כבר אמרתי, כי אינני רואה כל צידוק להמלצותיו הטובות של הלה ולמאמציו להציל את בכר מן התליה. אך אני רואה הסבר להם — הסבר שמקורו בהרגשותיו האישיות הבלתי-מובנות והבלתי-נתפשות של אדם. הלא גם פרוידיגר, אדם שאין איש מפקפק ביושר לבו ובנקיון כפיו, אומר על נאצי אחר, קרומיי, שהוא „the most human of the high S.S. Officers“ (דו"ח פרוידיגר, ע' 19), כלומר האנושי ביותר בקצונה הנאצית הבכירה. והרי זה אותו קרומיי, נציגו האישי של הצורך אייכמן, ומי שעשה את הסכם „המיוחסים“ עם קסטנר! דומה, כי הכינוי „טוב שבנחשים“ היה הולמו יותר. ושוב: הרי דברים הרבה מאותה תקופת-אימים נשארו עד היום בגדר תעלומה. ייתכן, שכמה מהם יבואו על פתרונם בעתיד. ייתכן, שכולם יישארו לעולם עטופי-מסתורין. מה המריץ את קסטנר לדבר טוב על פושעי מלחמה? מניע זה היה וישיאר אחד מאותם דברי התעלומה.
- ב
- ג
- ד

20. ואשר לטענת ההגנה של תום-לב בהוצאת הדיבה הרעה, שהפטיר באי-כוח המשיב בשפה רפה, חייב אני להודות, כי בראשונה נראתה לי טענה זו, וכי במשך כל מהלך הדיונים נקרה במוחי ללא-הרף המחשבה: אם אמת צרופה אין כאן, תום-לב אולי יש כאן; ושלא בכל-זאת עשה המשיב מה שעשה ודיבר מה שדיבר במצפון טהור ומתוך הכרת חובה? אין אדם נתפש על צערו ואין מדקדקים כחוט השערה עם מי שמתו מוטל לפניו. כן אין להביא ראיה מפלוני המשפט האנגלי ומאלמוני פסק-הדין האמריקאי, שניתחו באיזמל חד ניביל-לשון וצורות-ביטוי, שיצאו מפיהם או מעטם של מוציא-דיבה והולכי-רכיל, ופסקו מה שפסקו. כזאת עוד לא היתה בישראל ובעמים. כששה מיליונות יהודים נהרגו ונטבחו ונחנקו. דם נקי נשפך כמים בכל מדינות אירופה ואסיה אשר יד הצורך הנאצי הגיעה אליהן. המשיב עצמו, שהוא מיוצאי הונגריה, שכל בשואה הכללית חלק גדול מבני משפחתו ומידידיו הקרובים. הישוב בארץ, ועמו פוזרי ישראל בתפוצות, נחלק לשני מחנות יריבים: אלה מחרפים ומגדפים ואלה משבחים ומהללים. עם כל הכבוד לחברי השופט אגרנט, נראה לי, כי דברי הלורד שאו (Shaw), שהוא מביאם בפסקו ממשפט, (32), Sutherland v. Stopes; (1925) A.C. 47, 74, על אמירת דברים שמגמתם „לחטט בעבר שנקבר מזמן“ אינם ענין לכאן. שואת העם באירופה אינה ענין של העבר הרחוק, וודאי שאין זה עבר שנקבר ושנשכח. דם אחינו עודנו צועק אלינו מן האדמה, ומי-קשה-לב יאטום אונו משמוע? ואשר לשאלת מתן הסבר על שום מה פרסם המשיב